

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 327(470+571+477):355.01:338.439-049.5

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

_____ Савицька І.М.
« ____ » _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук

_____ Хвіст В.О.
« ____ » _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**Російсько-українська війна як загроза
продовольчої безпеки світу**

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Орієнтація
освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої
програми д-р політ. наук, доцент _____ Кравченко Н.Б.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи д-р іст. наук, професор _____ Білан С.О.

Виконав _____ Колбасін О.Ю.

КИЇВ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ

1.1. Формування російсько-українських відносин

1.2. Вплив війни та інших світових викликів на продовольчу проблему світу

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. РЕАКЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ НА ЗАГОСТРЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ

2.1. Санкції та інші заходи протидії міжнародної спільноти продовольчій кризі

2.2. Ефективність заходів стримування російської агресії міжнародною спільнотою

2.3. Перспективи подальшої підтримки України світовою спільнотою

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА СВІТУ ТА ЇЇ ПОТОЧНІ ВИКЛИКИ

3.1. Можливості впливу на продовольчу безпеку світу

3.2. Умови та перспективи подолання наслідків продовольчої кризи

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Війна варварської Росії проти нашої країни принесла багато бід, серед яких руйнування та занедбання продовольчої безпеки значної частини людства. Загалом ця війна – це не просто регіональна криза чи стихійна проблема, у неї є далекосяжні та досить тяжкі наслідки, які торкаються різних куточків світу. Конфлікт завдав серйозного удару світовій економіці, призвівши до сповільнення розвитку і швидшої інфляції. Світ почав коливатися від старань швидкого вирішення конфлікту, до того, що це може перерости у третьою світову війну.

До повномасштабного вторгнення росії в Україну світ мав серйозні виклики, починаючи від пандемії COVID-19, коли розпочалися перебої шляхів постачання, до кліматичних явищ, які мали негативний вплив на світовий агропродовольчий сектор і спричинили підвищення цін на продукти харчування. До тепер, коли країни які є постачальниками продовольчих та непродовольчих товарів, стратегічних вуглеводнів, воюють між собою, а світ не може на це вплинути, тому що дипломатія, з маніакальними лідерами які мають ядерну зброю, не працює.

Хоча високі світові ціни на продовольство впливають на всі країни, деякі з них є більш вразливими за інших. Одні країни, зокрема Китайська Народна Республіка, Сполучені Штати Америки та країни Європейського Союзу, відносно добре захищені, але не бездоганно. Країни в XXI сторіччі досить сильно зв'язані між собою. Але все ж ці сильні країни мають високий рівень місцевого сільськогосподарського виробництва, достатньо запасів і високу купівельну спроможність. Все ж багато країн, серед яких: Бангладеш, Ефіопія, Лівія, Сомалі, Ємен та інші, є дуже вразливими до коливань на світовому ринку. Вони значною мірою залежать від імпорту зернових, мають обмежені запаси та

низьку купівельну спроможність, що в свою чергу досить сильно впливає на їхню економіку, внаслідок зростання цін на продовольство.

Країни змушені справлятися з порушеннями в налагоджених торговельних шляхах постачання і ремітуванні. Окрім логістичних проблем, ще виникає безпрецедентна міграційна проблема – потік біженців як з України, так і з арабських країн. Згідно з даними ООН, на Східну Європу припадає найбільше витрат через понад 4 млн біженців з України. Уряди країн страждають від фіскального тиску, який чинить на них необхідність забезпечення енергетичної оборони й безпеки. Геополітична напруга спровокувала нестабільність бізнесу та невпевненість інвесторів в усьому світі.

Актуальність даної теми визначається тим, що ці події, це наше сьогодні як має коріння з початку нашої незалежності, іноді й ще раніше. Війна відбувається саме зараз, і щоб зрозуміти як вирішити проблеми які налягають одну на іншу під час цих подій потрібно дослідити українсько-російські відносини, та відносини світу до цих подій.

Ступінь дослідженості теми. Дослідження проблематики українсько-російського конфлікту тягнеться ще з становлення незалежності українців. Якщо говорити про повномасштабне вторгнення та продовольчу безпеку світу під час війни то воно потребує наукового аналізу як українських політологів та науковців, так і зарубіжних. На цю тему вже написано багато статей, викладено різних думок, варіантів вирішення та можливі наслідки для майбутнього. Але все ж війна триває і проблема з продовольством існує та продовжується. Над цим питанням замислюються, розкривають та планують методи вирішення, багато різних політологів та дослідників конфліктів, а саме таких як: Василенко В.А. (на 2023 рік вже покійний професор юридичних наук), Ясь О.В., Смолій В.Ф., Девід Р. Марплс, Пол Д'Аньєрі та інші.

Метою роботи є дослідженням конфліктної ситуації, що склалася в Україні. Огляд впливу на продовольчу безпеку світу. Аналіз теперішнього

стану та перспектив розв'язання даного конфлікту. Висвітленням загроз продовольчої безпеки світу внаслідок російсько-української війни.

Для досягнення мети дослідження, необхідно вирішити такі **завдання**:

- *Розкрити* сутність та структурні елементи продовольчої безпеки світу.
- *Проаналзувати* забезпечення доступу українського експорту до світових ринків.
- *Визначити* міжнародні дипломатичні ініціативи щодо врегулювання конфлікту та забезпечення продовольчої безпеки.
- *Висвітлити* роль міжнародного співробітництва та координації зусиль.
- *Розкрити* основні етапи та події війни.
- *Виявити* вплив російсько-української війни на продовольчу безпеку.
- *Проаналзувати* передумови та початок збройного конфлікту.

Здійснити аналіз шкідливих наслідків війни для продовольчої безпеки

Об'єктом дослідження є забезпечення продовольчої безпеки світу.

Предметом дослідження є вплив російсько-української війни на продовольчу безпеку світу.

Методи дослідження. Відповідно до мети магістерської роботи та поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**:

- теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння і систематизація (вивчався вплив політичного, економічного й гуманітарного чинників на врегулювання російсько-української війни);
- комплексні – методи аналізу та сходження від абстрактного до конкретного, моделювання (розвиток подій в російсько-українському конфлікті під впливом різних чинників);
- емпіричні – спостереження, порівняння, опис.

Наукова новизна даної роботи полягає у вивченні та аналізі російсько-української війни та формування висновків та всіх поставлених задач майбутнього. Важливість вивчення цього питання полягає в тому, що подібних загрози для продовольчої безпеки світу ще не виникало і не було механізму запобігання, вирішення та альтернативи для забезпечення миру. Потрібно зрозуміти початок цього конфлікту та всіх нюансів загроз продовольчій безпеці світу. Висвітлення цього конфлікту, та того що він може принести в світ, та як сильно нашкодить нашому майбутньому. Потрібно проаналізувати дії всіх міжнародних організацій, альянсів, об'єднань та країн, для їх реформацій та розуміння які готові з них працювати в майбутньому. Визначити становлення продовольчої безпеки світу під час російсько-українського конфлікту, який зачепив різною силою кожен з розвинених країн світу.

Практичне завдання досягнутих результатів полягає в необхідності вивчення та становлення механізмів по вирішенню конфліктогенних чинників, які загрожують продовольчій безпеці світу. Виділення ефективних дій та механізмів спрямованих на врегулювання війни, та стабілізації продовольчої безпеки світу

РОЗДІЛ 1. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ

1.1. Формування російсько-українських відносин

Російсько-українська війна є одним із найтриваліших і найжорстокіших конфліктів сучасної Європи, що почалася у лютому 2014 р. з прихованого вторгнення Російської Федерації в Україну. Ця війна розпочалася з анексії Криму, подальшої ескалації, розгортання бойових дій на сході України, в Донецькій та Луганській областях.

Перший етап війни припав на лютий 2014 року, коли після втечі тодішнього президента України Віктора Януковича і політичної кризи в країні російські військові без розпізнавальних знаків, так звані "зелені чоловічки", з'явилися на території Автономної Республіки Крим. Під прикриттям "захисту російськомовного населення", Росія почала захоплювати стратегічно важливі об'єкти, включаючи адміністративні будівлі, військові бази та транспортні вузли. Під тиском озброєних сил та без втручання української армії, яка на той момент була дезорганізована, Крим фактично перейшов під контроль Росії, а у березні 2014 року Москва офіційно оголосила про анексію Кримського півострова, яку не визнала жодна демократична країна світу.

Наступний етап конфлікту розгорнувся у квітні 2014 року на сході України, в регіонах Донбасу. Знову під приводом "захисту російськомовних" та нібито протестів проти нової української влади, Росія організувала рухи сепаратистів у Донецькій та Луганській областях. У цих областях почалися масові збройні сутички між українськими урядовими військами та місцевими бойовиками, яких підтримувала Росія. На територіях цих регіонів були проголошені так звані "Донецька Народна Республіка" та "Луганська Народна Республіка", що не були визнані жодною країною, включаючи саму Росію.

Протягом наступних років конфлікт перетворився на затяжну війну, в якій, за оцінками ООН, загинуло понад 14 000 осіб, включаючи як військових,

так і мирних жителів. Війна супроводжувалася масштабними руйнуваннями інфраструктури, знищенням житлових будинків, шкіл, лікарень та промислових об'єктів. Багато населених пунктів Донбасу були практично знищені, а мільйони людей змушені були залишити свої домівки та стати внутрішніми переселенцями або шукати притулку за кордоном.

Росія продовжувала заперечувати свою безпосередню участь у конфлікті, незважаючи на численні докази міжнародних організацій та незалежних розслідувань, які підтверджували присутність російських військ та військової техніки на сході України. Війна набула гібридного характеру: Росія використовувала не лише традиційні військові методи, але й засоби інформаційної війни, кібернапади та економічний тиск. Були зафіксовані численні випадки порушень прав людини з боку як російських сил, так і місцевих бойовиків, включаючи викрадення людей, катування та незаконні арешти.

Конфлікт на Донбасі залишався відкритим та тривалим навіть після численних спроб міжнародних посередників зупинити бойові дії. Мінські угоди, підписані у 2014 та 2015 роках, передбачали припинення вогню та комплекс заходів для вирішення конфлікту, але фактично вони не були повністю реалізовані. Бойові дії продовжувалися, хоча й мали різну інтенсивність.

Російсько-українська війна не лише змінила політичний та соціальний ландшафт України, але й суттєво вплинула на міжнародні відносини, поглибивши конфронтацію між Заходом та Росією. Цей конфлікт залишається відкритою раною для українського суспільства та великим викликом для міжнародної спільноти у пошуку шляхів його врегулювання.

22 лютого 2022 р. росія визнає так звані ЛНР та ДНР, та вважає їх всі території своїми. Зазначаючи що, якщо вони визнали всі їхні документи, в тому числі конституцію, це дає право на жорсткі перемовини та врегулювання

передачі територій росії. В вечір цього дня, рада федерації дозволила путіну вводити війська в іноземні країни для захисту їх громадян, але голова держави висловився що це не означає що російські рятівні війська введуть найближчим часом. МЗС росії робило заяву, що Москва визнає "ЛНР" та "ДНР" у тих межах, у рамках яких керівництво "республік" здійснює свої повноваження.

24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Незважаючи на те, що російські війська досягли значних успіхів у перші дні боїв, українські захисники відбили спроби захопити Київ та інші великі міста та незабаром почали контратаки на російські позиції.

З листопада 2013 року до кінця лютого 2014 р. українці збиралися в серці Києва а саме на київському Майдані Незалежності («Майдан Незалежності») у серії демонстрацій за вільну Україну яка хоче йти в бік Європи, які саме за цієї мети і стали відомі як Євромайдан. Ці протести включали кілька різних етапів, кульмінацією яких стало вигнання та усунення з посту президента, Віктора Януковича, що, у свою чергу, послабило єдність українців зі сходом України та дало можливість росії створити сепаратистський рух у східних регіонах країни.

Наприкінці листопада 2013 року Янукович заявив про готовність підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Натомість європейці вимагали від нього звільнити опозиціонера Юлію Тимошенко з в'язниці та розпочати конституційну та правову реформи.

Після того, як бувший в той час президент Янукович відвідав Москву, та завітав до путіна, Янукович вирішив вибрати не український народ який прямує до Європейського Союзу, а вибрати владу та страх знищення від сторони росії, та не підписати угоду ЄС. Звичайно це був карколомний момент. Здавалося, що Україна візьме участь у Євразійському економічному союзі, очолюваному Росією, дуже схожим на ЄС, який включатиме Казахстан і Білорусь як члени, коли він почав існувати 1 січня 2015 року.

За кілька годин після повороту Януковича протестувальники вийшли на вулиці. В основному це були молоді люди, насторожені соцмережами та смс-повідомленнями, які незабаром створили табір на Майдані. Хоча рівень щоденної участі коливався з часом, щонеділі маси сходилися на Майдан; на піку акції в центрі Києва зібралося 500 тис. Влада спочатку без серйозних зіткнень ввела спецпідрозділ МВС України «Беркут», але в ніч на 30 листопада було віддано наказ силою зачистити площу. Десятки людей були поранені в результаті неефективної спроби, а протести знову пожвавилися через напад.

16 грудня Путін запропонував Україні кредити на 15 мільярдів доларів і знизив ціни на газ, щоб компенсувати дефіцит фінансів країни, спричинений майже вичерпанням її валютних резервів. 16 січня 2014 року парламент ухвалив драконівські антипротестні закони, які обмежували свободу слова та зібрань, оголошували поза законом неурядові організації (НУО) і встановлювали фактичну диктатуру Януковича. Хоча вони були скасовані лише через 12 днів, ці заходи підбадьорили протестувальників. Намагаючись зберегти своє правління, Янукович усунув прем'єр-міністра Миколу Азарова та запропонував посади в уряді лідерам опозиції Арсенію Яценюку та Віталію Кличку, але обидва відмовилися.

Уряд стягнув до Києва банди озброєних людей з інших міст, переважно з Харкова та Донецька. Вони палили машини, били протестувальників, викрадали відомих журналістів. З боку опозиції сформувалися місцеві ополченці, частково засновані на правих групах, таких як Правий сектор. Середні протестувальники вже були не студентами за 20 з чимось, а більш загартованими 30- та 40-річними, багато з яких із Західної України. Євромайданівці захопили урядові будівлі в Києві та по всій Україні.

18 лютого 2014р. в зіткненнях з поліцією загинуло понад 20 людей, але це був лише натяк на те, що нас чекає. Через два дні центр Києва став полем битви. Урядові снайпери вели вогонь по протестувальниках з дахів будівель, убивши

щонайменше 80 і поранивши сотні. Серед хаосу майданівці встояли. 21 лютого 2014 р. група міністрів закордонних справ ЄС прибула до Києва для досягнення угоди між В. Януковичем і лідерами парламентської опозиції. Сторони домовилися сформувати уряд «національної єдності» протягом 10 днів, здійснити конституційні реформи, щоб зменшити повноваження президента — відновити дію Конституції 2004 року — і провести нові президентські вибори до 31 грудня. Янукович залишатиметься президентом до цих виборів. Лідери опозиції погодилися на угоду, і В. Путін у телефонній розмові з президентом США Бараком Обамою, спілкувались та доходили до вирішення проблеми. Однак наступного дня Янукович втік з Києва. Парламент у відповідь позбавив його посади, зобов'язав звільнити Ю. Тимошенко з в'язниці та призначив виконуючим обов'язки президента О. Турчинова. Нові президентські вибори призначили на 25 травня 2014р.

27 лютого озброєні до зубів війська, яких охрестили «маленькими зеленими чоловічками» через відсутність знаків розрізнення на їхніх уніформах, захопили будівлі парламенту та уряду в Сімферополі в Українській Автономній Республіці Крим. Після численних неправдоподібних заперечень Кремля пізніше було підтверджено, що ці бойовики були російськими співробітниками. Вони призначили нового прем'єр-міністра Сергія Аксьонова, партія якого на останніх виборах отримала лише близько 4 відсотків голосів. Члени самопроголошеного кримського ополчення за підтримки 25 000 військовослужбовців і моряків Чорноморського флоту Росії в Севастополі захопили урядові будівлі та військові об'єкти, змусивши здивовані українські підрозділи здатися. Приховане вторгнення та незаконна анексія Криму отримали легітимність завдяки широко критикованому референдуму 16 березня, під час якого, як повідомлялося, понад 95 відсотків виборців підтримали приєднання до Російської Федерації.

2 квітня Путін офіційно скасував Харківські угоди 2010 року, призупинивши дію знижки на російський природний газ, яку Україна отримала в обмін на права базування в Криму. Він відсвяткував День Перемоги, свято перемоги Радянського Союзу над нацистською Німеччиною, візитом до Севастополя 9 травня. Путін стверджував, що пронацистська хунта захопила владу в Україні та переслідує російськомовних. Ці заяви були підтверджені мізерними доказами, але, незважаючи на це, довго повторювалися протягом наступних років. Пропаганда в російських ЗМІ досягла абсурдних висот.

2 квітня Путін офіційно скасував Харківські угоди 2010 року, призупинивши дію знижки на російський природний газ, яку Україна отримала в обмін на права базування в Криму. Він відсвяткував День Перемоги, свято перемоги Радянського Союзу над нацистською Німеччиною, візитом до Севастополя 9 травня. Путін стверджував, що пронацистська хунта захопила владу в Україні та переслідує російськомовних. Ці заяви були підтверджені мізерними доказами, але, незважаючи на це, довго повторювалися протягом наступних років. Пропаганда в російських ЗМІ досягла абсурдних висот.

У той час як Росія зміцнювала свій контроль над Кримом протягом весни, невеликі групи озброєних людей захопили адміністративні будівлі в східних областях України — Донецькій, Луганській та Харківській. 11 травня сепаратисти провели референдум і проголосили утворення автономних «народних республік» у Донецьку (ДНР) і Луганську (ЛНР), але сепаратистський рух у Харкові в основному провалився. У Донецькому басейні (Донбас) сутички між підтримуваними Росією ополченцями та урядовими силами посилювалися, і десятки проросійських сепаратистів були вбиті в бою за міжнародний аеропорт Донецька.

25 травня шоколадний магнат Петро Порошенко легко переміг на виборах президента України, які відбулися без участі Криму та значної частини Донбасу. Порошенко пообіцяв посилити АТО для повернення окупованих

територій. У сепаратистських регіонах нові уряди захопили бойовики, в тому числі деякі з Росії. Найвидатнішим серед них був Стрелков, бойовий псевдонім Ігоря Гірка, колишнього полковника Федеральної служби безпеки Росії (ФСБ), який заснував свою штаб-квартиру в Слов'янську. Інавгурація Порошенка відбулася 7 червня, і він одразу вніс пропозицію щодо відновлення миру в регіонах, контрольованих сепаратистами. Проте бої тривали, і 13 червня урядові війська повернули місто Маріуполь.

Сили АТО 5 липня звільнили Слов'янськ, але Стрелков разом із близько 8 тисячами осіб створив нову базу в Донецьку. Підрозділи під командуванням Стрелкова вважалися відповідальними за збиття рейсу Малайзійських авіаліній МН17 біля Грабового 17 липня. Усі 298 осіб, які перебували на борту, більшість з яких були громадянами Нідерландів, загинули. Як повідомлялося, 14 серпня Стрелков подав у відставку та покинув Україну. Пізніше голландське розслідування встановило, що літак було збито зенітно-ракетною системою «Бук» російського виробництва, і чотири особи, усі з яких були пов'язані з підтримуваною Росією військовою операцією на сході України, були ідентифіковані як підозрювані. Найвидатнішим серед них був Стрелков; у листопаді 2022 року голландський суд визнав Стрелкова та ще двох винними у вбивстві.

До кінця липня ЄС і США посилили санкції проти Росії, заморозивши банківські рахунки та заборонивши поїздки відомим чиновникам. Наприкінці серпня регулярні російські війська увійшли в Україну та оточили українські війська під Іловайськом, де вбили сотні. Попри переважну кількість доказів прямої участі Росії в конфлікті, Кремль наполягав на тому, що не втручається в Україну. Після того, як сили сепаратистів відкрили новий фронт, який знову загрожував ключовому портовому місту Маріуполь, Порошенко вирішив відмовитися від проведення АТО. 5 вересня представники України, Росії, Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) і двох

сепаратистських республік зустрілися в Мінську, Білорусь, щоб укласти угоду про припинення вогню.

Позачергові парламентські вибори 26 жовтня зміцнили позиції проєвропейських партій, найбільше голосів отримали «Народний фронт» Яценюка та Блок Порошенка. 2 листопада в ДНР і ЛНР відбулися вибори до «народних рад», на яких перемогли лідери сепаратистів Олександр Захарченко та Ігор Плотницький.

Незважаючи на неодноразові порушення обома сторонами, у середині грудня Мінський протокол залишився в силі. Уряд Порошенка зіткнувся з подвійним завданням — запровадити радикальні реформи та покінчити з корупцією, маючи справу з непередбачуваним супротивником у Москві. Праві бойовики, яких переважно не брали на вибори, були помітними у вуличних боях і в українських добровольчих батальйонах. Приблизно 700 000 біженців втекли з Донбасу до Росії, а ще тисячі переїхали в інші регіони України. До кінця року в боях було вбито понад 4700 людей і понад 10 000 отримали поранення. З настанням зими невивірковий артилерійський вогонь і обмежений доступ до базових послуг, таких як тепло, вода та електроенергія, змусили ООН назвати ситуацію для мирного населення в ДНР і ЛНР «надзвичайно жахливою».

12 лютого 2015 року лідери України, Росії, Франції та Німеччини узгодили мирний план із 12 пунктів (який отримав назву Мінськ II), який передбачав, серед іншого, припинення бойових дій, відведення важкого озброєння, звільнення полонених, виведення іноземних військ з території України. Німіцний мир зберігся, і на початку вересня 2015 року обидві сторони відкликали важке озброєння. Проте до кінця року через часті порушення перемир'я загинуло понад 9 000 осіб і понад 20 000 було поранено. За оцінками української влади, з початку боїв у квітні 2014 року було вбито понад 2000 російських військових, але російські офіційні особи продовжували заперечувати будь-яку причетність до конфлікту. У травні 2015 року Путін

підписав указ про заборону оприлюднення інформації про загибель російських військових під час «спецоперацій». У грудні 2015 року російські хакери відключили електрику приблизно 225 тисячам людей на заході України. Додаткові кібератаки на інфраструктуру України відбудуться, оскільки війна на Донбасі перейде в стан замороженого конфлікту на наступні шість років.

У 2019 році Володимира Зеленського обрали президентом України. У своєму хітовому телевізійному шоу «Слуга народу» актор і комік зобразив обивателя, який пішов малоймовірним шляхом до президента. Життя буде імітувати мистецтво, оскільки антикорупційна платформа Зеленського заслужила йому широку підтримку, і він переміг Порошенка з повзю. Зеленський обіцяв припинити конфлікт на Донбасі, але його зусилля ускладнилися, коли він був втягнутий у політичний скандал у США. Конгрес США дозволив надати Україні близько 400 мільйонів доларів військової допомоги, але президент США Дональд Трамп затримав надання цієї допомоги з безпеки. У телефонній розмові із Зеленським 25 липня 2019 року Трамп натякнув, що допомога буде надана лише в тому випадку, якщо Зеленський «зробить нам послугу», підтримавши пару необґрунтованих тверджень щодо політичних опонентів Трампа. Зеленський так і не надав «quid pro quo», про який просив Трамп, і кошти нарешті були доступні у вересні 2019 року. Спроба Трампа тиснути на іноземний уряд заради особистої політичної вигоди призвела до того, що Палата представників США розпочала процедуру імпічменту проти нього в грудні 2019 рік.

У вересні 2020 року Президент України Володимир Зеленський затвердив нову Стратегію національної безпеки, яка істотно змінила підхід до питань національної оборони та міжнародної політики. Цей документ став визначальним у стратегічному плануванні та окреслив нові пріоритети для захисту держави, особливо в контексті триваючого конфлікту з Російською Федерацією.

Головною відмінністю нової Стратегії національної безпеки є чітке визначення Росії як країни-агресора, яка становить безпосередню загрозу національній безпеці та суверенітету України. У попередніх стратегіях Київ намагався зберегти певний баланс, залишаючи простір для можливих переговорів та досягнення компромісів з Москвою. Проте ескалація конфлікту на Донбасі, незаконна анексія Криму та постійні випадки агресивних дій з боку Росії змусили українське керівництво змінити свій підхід.

Нова стратегія містить конкретні положення щодо того, що Російська Федерація продовжує гібридну війну проти України, застосовуючи широкий спектр засобів впливу — від військової агресії до інформаційних атак. У цьому контексті документ визнає, що будь-які намагання України досягти стабілізації відносин з Росією повинні враховувати її агресивну політику. Стратегія передбачає, що подальші переговори між Києвом та Москвою повинні відбуватися виключно за участі міжнародних посередників, таких як Європейський Союз, Сполучені Штати чи міжнародні організації, зокрема ООН.

Важливим аспектом нової стратегії є чітке визначення курсу України на інтеграцію до НАТО. На відміну від попередніх документів, які здебільшого вказували на бажання співпраці з альянсом без конкретизації цілей, Стратегія національної безпеки 2020 року однозначно визначає вступ до НАТО як одну з головних стратегічних цілей України. Це рішення має вагомим значення як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики країни. З одного боку, воно засвідчує готовність України до більш тісної співпраці з країнами-членами НАТО, що, своєю чергою, відкриває нові можливості для модернізації українських Збройних Сил та посилення обороноздатності. З іншого боку, такий крок має важливий символічний характер, оскільки підкреслює прагнення України до євроатлантичної інтеграції та остаточне дистанціювання від сфери впливу Росії.

Варто зазначити, що у перші роки президентства Зеленського його позиція щодо відносин з Росією та євроатлантичної інтеграції була дещо гнучкішою. Президент намагався збалансувати між різними політичними силами всередині країни, залишаючи простір для діалогу з Москвою. У той час Київ висловлював готовність до проведення переговорів безпосередньо з російським керівництвом, маючи надію на досягнення компромісів щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. Проте тривалість і безрезультатність переговорного процесу, відсутність прогресу у виконанні Мінських угод та подальші акти агресії з боку Росії змусили українське керівництво переглянути свій підхід.

Запровадження нової стратегії стало відповіддю на ці виклики. Документ підкреслює, що будь-яка співпраця з Росією може розглядатися виключно у форматі багатосторонніх переговорів, де Україна має підтримку міжнародних партнерів. Це дозволяє уникнути сценарію, за якого Москва могла б тиснути на Київ у двосторонньому форматі, використовуючи різні важелі впливу. Водночас нова стратегія створює підґрунтя для подальшого розвитку співпраці з НАТО, зміцнюючи оборонні можливості України та підвищуючи її здатність протистояти зовнішнім загрозам.

Окремо варто зазначити, що нова Стратегія національної безпеки акцентує увагу на посиленні інформаційної та кібербезпеки, оскільки гібридна війна, яку веде Росія, значною мірою орієнтована на дестабілізацію внутрішньої ситуації в Україні через пропаганду та інформаційні атаки. Тому документ передбачає комплексні заходи для протидії цим викликам, зокрема шляхом посилення співпраці з європейськими та американськими партнерами в цій сфері.

Нова Стратегія національної безпеки України від вересня 2020 року стала важливим етапом у формуванні нової системи національної безпеки та міжнародної політики країни. Вона не лише чітко визначила головні загрози та

цїлі, але й окреслила нові підходи до їхнього вирішення, враховуючи сучасні геополітичні реалії та прагнення України до євроатлантичної інтеграції.

1.2. Вплив війни та інших світових викликів на продовольчу проблему світу

Аграрний сектор України завжди відігравав важливу роль в економіці країни, забезпечуючи значну частину її ВВП та значну частку експортних доходів. Однак початок повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році та подальша ескалація бойових дій суттєво вплинули на можливості українських аграріїв зберігати стабільний рівень виробництва та реалізації продукції.

Одним із головних наслідків війни стало скорочення посівних площ та зниження врожайності основних культур. У 2022 році аграрний сектор втратив близько \$40 млрд через пошкодження сільськогосподарської інфраструктури, втрату частини посівних площ та зниження врожайності через недоступність добрив і засобів захисту рослин. У 2022 році врожайність ячменю впала на 38,8%, пшениці — на 33,3%, соняшника — на 30,9%, а кукурудзи — на 18,3% порівняно з 2021 роком. Зниження врожайності зумовлене також необхідністю спрощення технологій виробництва через високі виробничі витрати та складність доступу до необхідних матеріалів[58].

Значна частина посівних площ знаходиться на територіях, які опинилися під окупацією або стали зоною активних бойових дій. Це призвело до втрати контролю над цими регіонами, неможливості проведення посівної кампанії, збору врожаю та зниження рівня обробки землі. Знищення та пошкодження аграрної інфраструктури, такої як елеватори, зерносклади, оброблювальні заводи та склади, ускладнило не лише процес вирощування, але й зберігання та транспортування продукції. Внаслідок бойових дій значні площі сільськогосподарських земель були заміновані або зазнали інших руйнівних впливів, що унеможлиблює їхнє використання для аграрних робіт. Це

призводить до втрати орних земель та зниження загальної площі посівів. Війна спричинила порушення постачання добрив, засобів захисту рослин, палива та техніки. Це змусило аграріїв спрощувати технологічні процеси, що безпосередньо вплинуло на врожайність.

У 2022 році було зафіксовано суттєве зниження врожайності основних сільськогосподарських культур. Зокрема, врожайність ячменю знизилася на 38,8%, пшениці — на 33,3%, соняшника — на 30,9%, а кукурудзи — на 18,3% порівняно з попереднім роком [58]

Основними причинами цього стали:

- Недостатня кількість добрив та засобів захисту рослин: Через здорожчання виробничих ресурсів та обмежений доступ до них, аграрії змушені були зменшити або зовсім припинити внесення добрив та засобів захисту рослин.
- Скорочення технологічних операцій: З огляду на високу вартість палива та обмеження у використанні техніки, аграрії скорочували кількість агротехнічних операцій, таких як обробка ґрунту та посів.
- Недоступність новітніх технологій: Через війну багато компаній-виробників сільськогосподарської техніки та обладнання припинили свою діяльність в Україні, що ускладнило доступ до нових технологій та інновацій у виробництві.

За підрахунками аналітиків, втрати аграрного сектору через зниження врожайності у 2022 році становили \$11,2 млрд, з яких найбільші втрати зафіксовані у вирощуванні соняшника (\$3 млрд) та пшениці (\$2,5 млрд). Очікується, що у 2023 році загальні втрати можуть зрости через подальше зниження виробництва озимих культур, таких як пшениця, ріпак та ячмінь, що становить ще \$3 млрд [58].

Таблиця 1.1

**Показники врожайності основних сільськогосподарських культур в
Україні у 2022 році**

Культура	Врожайність в 2021 (ц/га)	Врожайність в 2022 (ц/га)	Зниженн я врожайності (%)
Ячмінь	47	28,8	-38,8
Пшениця	50	33,3	-33,3
Соняшник	24	16,6	-30,9
Кукурудз	65	53	-18,3
а			

Таблиця демонструє, як різко знизилися показники врожайності основних культур у 2022 році порівняно з попереднім роком. Це є наслідком як воєнних дій, так і економічних факторів, що впливають на сільське господарство України.

Всі ці фактори мають серйозні наслідки для майбутнього аграрного сектору України. Зниження врожайності та втрати посівних площ можуть призвести до подальшого зниження економічних показників галузі, втрати робочих місць та зменшення обсягів експорту. Це, своєю чергою, може погіршити продовольчу безпеку країни та створити нові економічні виклики для держави.

Для стабілізації ситуації в аграрному секторі необхідно розробляти нові стратегії підтримки аграріїв, включаючи відновлення пошкодженої інфраструктури, розмінування земель, забезпечення доступу до фінансування та матеріально-технічних ресурсів. Важливим аспектом також є міжнародна підтримка та впровадження новітніх технологій у сільськогосподарське виробництво, що дозволить українським аграріям повернутися до довоєнних показників та забезпечити економічне зростання країни.

Попри військові дії, українським аграріям вдалося зберегти обсяги виробництва значних сільськогосподарських культур. За 2023 рік збір сільськогосподарських культур, таких як зернові та зернобобові, досягнув 58,4 млн тонн, а олійних культур — 20,8 млн тонн. У 2023 році також спостерігалось зростання виробництва цукрових буряків на 29% порівняно з попереднім роком, що зумовлено високою врожайністю зернових культур (до 55 ц/га). Прогноз Мінагрополітики на 2024 рік передбачає, що аграрії зможуть зібрати 81,3 млн тонн зернових та олійних культур [13]/

Україна також забезпечила потреби внутрішнього ринку м'яса та м'ясопродуктів, зокрема яловичини та птиці. У середньому у 2023 році українці споживали 27 кг птиці на особу, що більше, ніж у 2022 році (26,2 кг). Зростання виробництва м'яса птиці склало 32 тис. тонн, а яловичини — 4 тис. тонн [13].

Починаючи з 2022 року, війна спричинила різке скорочення експорту зернових та олійних культур. Основною причиною цього стало блокування морських портів, через які здійснювалася значна частина експорту. За підсумками 2022 року експорт зернових скоротився на 24%, рослинних олій — на 17%, тоді як експорт олійних культур зріс у 2,1 рази через необхідність отримання аграріями фінансових коштів для підтримання подальшої діяльності [59]

Наразі, завдяки альтернативним шляхам через західні кордони та функціонуванню «зернового коридору», вдалося стабілізувати експортні потоки, але це призвело до значних витрат на логістику, які збільшили розрив між світовою та внутрішньою ціною до 150 доларів США на тонні зернових. Це створює додатковий фінансовий тиск на виробників та ставить під загрозу рентабельність наступних посівних кампаній [59]

Скорочення виробництва основних культур внаслідок війни призвело до значних фінансових втрат. Зокрема, втрата врожаю соняшника оцінюється у \$3 млрд, а пшениці — у \$2,5 млрд. У 2023 році аграрний сектор України втратив

ще \$3 млрд через зменшення обсягів виробництва озимих культур, таких як пшениця, ріпак та ячмінь. Загальні втрати від зниження виробництва багаторічних культур оцінюються у \$322 млн [58].

Попри всі негативні наслідки, український аграрний сектор демонструє високий рівень стійкості. Важливим фактором цього є адаптація бізнес-моделей, розширення внутрішнього виробництва та впровадження сталих аграрних практик. Зокрема, завдяки державній підтримці та міжнародним партнерам українські аграрії змогли частково компенсувати втрати та забезпечити продовольчу безпеку. Організації, як-от Кредит Агріколь Банк та EFSE Development Facility, сприяють впровадженню сталих сільськогосподарських практик та покращенню операційної діяльності агробізнесу навіть у важких умовах війни [57].

Значну роль у забезпеченні стійкості аграрного сектора відіграє підтримка міжнародних організацій та партнерів. Європейський Союз через ініціативу EU4Business та фінансові установи, такі як Credit Agricole Bank, надає суттєву допомогу у фінансуванні аграрного сектора, допомагаючи відновлювати виробничі потужності та розвивати нові експортні можливості [57].

Війна суттєво вплинула на аграрний сектор України, спричинивши значні втрати в обсягах виробництва, експорті та фінансових показниках. Проте, завдяки стійкості українських аграріїв та підтримці міжнародних партнерів, вдалося частково стабілізувати ситуацію та забезпечити продовольчу безпеку. Збереження та розвиток аграрного сектора України потребує продовження підтримки з боку держави та міжнародної спільноти, а також впровадження нових стратегій для подолання викликів, спричинених війною.

Висновки до розділу 1

Російсько-українська війна створила безпрецедентні виклики для українського аграрного сектору, що є однією з основних галузей економіки України. У цьому розділі було проаналізовано основні негативні наслідки військових дій для аграрного виробництва, експорту та внутрішнього продовольчого забезпечення країни.

З початком військових дій значно постраждали сільськогосподарські підприємства в регіонах, що безпосередньо опинилися в зоні бойових дій. Втрата врожаю, руйнування інфраструктури, знищення техніки та мінування полів стали серйозною проблемою для фермерів, що призвело до зменшення обсягів виробництва продовольства. Такі регіони, як Херсонська, Миколаївська, Запорізька області, які є одними з основних аграрних регіонів України, зазнали значних збитків, що напряду вплинуло на врожайність і здатність експортувати продукти.

Війна також порушила логістичні ланцюги, зокрема експорт зернових та олійних культур, що стало серйозною загрозою для глобальної продовольчої безпеки, враховуючи, що Україна є одним із провідних експортерів зерна у світі. Блокада портів на Чорному морі ускладнила доступ до міжнародних ринків, що вплинуло не лише на економіку України, а й на доступ до продовольства в багатьох країнах, особливо в Африці та на Близькому Сході.

Умови війни змушують українських аграріїв адаптуватися до нових реалій, впроваджуючи інноваційні підходи до ведення сільського господарства, відновлення зруйнованої інфраструктури та пошуку нових ринків збуту продукції. Проте, без стабільної міжнародної підтримки та подальшої адаптації до умов військової агресії, сектор може зазнавати додаткових втрат.

Таким чином, російсько-українська війна стала одним із найсерйозніших викликів для аграрного сектору України, підкресливши необхідність

міжнародної співпраці, стабільних інвестицій та реформ, спрямованих на подолання наслідків війни та зміцнення продовольчої безпеки.

РОЗДІЛ 2. РЕАКЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ НА ЗАГОСТРЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ

2.1. Санкції та інші заходи протидії міжнародної спільноти продовольчій кризі

Перші відомі заходи з обмеження та примусу щодо держав були запроваджені понад дві з половиною тисячі років тому в Стародавній Греції. З часом санкції значно еволюціонували і нині є важливим інструментом впливу та покарання країн, що порушують міжнародне право та права людини. Одним із прикладів таких заходів є поправка Джексона-Веніка до Закону США «Про торгівлю» 1974 року, яка обмежувала фінансові та торговельні відносини з країнами, де порушували права людини, зокрема забороняли вільну еміграцію. Ці санкції переважно були спрямовані проти СРСР, а після його розпаду – проти Російської Федерації. Поправка діяла до 2012 року, коли її замінив підписаний президентом США Бараком Обамою Закон Магнітського, що ввів нові санкції проти Росії за порушення прав людини.

20 лютого 2014 року Росія розпочала неоголошену війну проти України, окупувавши Крим і частину Донбасу, що триває й досі. Ці дії грубо порушили міжнародні угоди, такі як Статут ООН, Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі та Будапештський меморандум, а також низку українсько-російських договорів, зокрема щодо Чорноморського флоту.

Україна була однією з ініціаторок резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН 1974 року, яка визначає агресію. Шість із семи дій, що підпадають під визначення агресії, стосуються вторгнення Росії в Україну. Російська агресія також загрожує архітектурі європейської безпеки, яка склалася після Другої світової війни.

Попри намагання української влади та її західних союзників скликати зустріч країн-підписантів Будапештського меморандуму, Росія відмовилася брати в ній участь. Аналогічно Росія блокувала й засідання Ради Безпеки ООН, не давши ухвалити резолюцію, що засуджувала вторгнення.

Відтак, Україна та її західні партнери зрозуміли, що вплинути на Росію можна лише через інструменти, які Москва не здатна блокувати. До таких заходів належать міжнародні санкції, введені США, ЄС та іншими країнами, а також політична ізоляція РФ, включаючи виключення з Великої вісімки (G8) і припинення співпраці з ЄС та НАТО.

Міжнародне право визначає санкції як індивідуальні або колективні примусові заходи, спрямовані проти держави-порушниці для припинення її протиправних дій або покарання за них. Санкції застосовуються для забезпечення виконання міжнародних норм, коли вичерпані всі мирні способи вирішення конфлікту, спричиненого міжнародним правопорушенням. Така ситуація виникла під час вторгнення Росії в Україну. Незважаючи на те, що Москва усвідомлювала свою протиправну діяльність, вона вела себе нахабно, ігноруючи заклики міжнародної спільноти, зокрема США та ЄС, щодо припинення застосування сили та порушення територіальної цілісності України. Російська сторона відмовлялася від переговорів з Києвом і уникала обговорень ситуації із Заходом.

У цей час російські війська, включаючи так званих «зелених чоловічків», розширювали контроль над Кримом, захоплюючи українські військові об'єкти та адміністративні будівлі, використовуючи цивільне населення як щит для подальшої незаконної анексії півострова.

Україна, яка не була членом НАТО і не могла розраховувати на захист за Статтею 5 Північноатлантичного договору, звернулася до США, ЄС та інших держав із проханням застосувати санкції проти Росії і надати допомогу в

політичній, військовій та економічній сферах. Одним із ключових прохань було відключення Росії від системи SWIFT.

Будучи Послом України в США на той час, я активно співпрацював з американськими колегами з Державного департаменту, Пентагону та інших інституцій, щоб забезпечити допомогу Україні та запровадження санкцій проти Росії. Важливу роль у цьому процесі відіграли помічниця Держсекретаря США Вікторія Нуланд, координатор санкційної політики Держдепу Деніел Фрід і заступниця помічника Міністра оборони США Евелін Фаркас.

Після вичерпання можливостей для діалогу з Росією, Президент США Барак Обама запровадив перший пакет санкцій у березні 2014 року, спрямованих на осіб та структури, відповідальні за порушення суверенітету України та крадіжку її активів. Подальші раунди санкцій були введені у відповідь на референдум у Криму та спробу його анексії Росією. Під обмеження потрапили 14 компаній ВПК, банки, енергетичні компанії, олігархи з оточення Путіна, а також сфери високих технологій і фінансів.

До середини вересня 2014 року санкції поширювалися на 37 політиків, 4 бізнесменів і 36 російських компаній. США постійно узгоджували свої дії з ЄС, щоб спільно створити більш потужний санкційний режим. Хоча США вивели понад 60 раундів санкцій, ЄС теж ввів значну кількість обмежень. У санкційному процесі брало участь понад 40 країн із сумарним ВВП близько 50 трильйонів доларів США, тоді як ВВП Росії складав лише 1,657 трильйона доларів у 2018 році.

Більшість раундів санкцій проти Росії були введені за її агресію проти України, включаючи анексію Криму, військові дії на Донбасі, розкрадання українських активів, незаконне будівництво Керченського мосту, захоплення українських кораблів та арешт їхніх екіпажів. Однак, Росію також покарали за інші грубі порушення міжнародного права, такі як втручання в американські вибори, використання хімічної зброї у Великій Британії (отруєння родини

Скрипалів), кібератаки та підтримка режиму Башара Асада в Сирії. Крім того, російські найманці з "Приватної військової компанії Вагнера" зазнали значних втрат у Сирії, що теж стало своєрідним покаранням.

Санкції були також введені проти компаній, що порушували міжнародні обмеження, наприклад, у будівництві російського газопроводу "Північний потік-2," який у контексті України є частиною гібридної війни. Обмежувальні заходи стосувалися російських компаній, які порушували санкції США та ЄС проти інших країн. Зокрема, 3 лютого 2020 року США запровадили санкції проти трьох підприємств російського військово-промислового комплексу за підтримку створення зброї масового знищення для Сирії, Ірану та КНДР.

Санкції передбачають низку системних заборон і обмежень для фізичних осіб, урядових і неурядових структур, відповідальних за порушення міжнародного права. Зокрема, під санкції потрапили практично всі члени російського уряду, керівництво Адміністрації Президента Росії, вище військове командування, виконавці отруєння Скрипалів, військові, які брали участь у захопленні українських кораблів, керівники найбільших державних компаній і банків, а також олігархи з оточення Путіна. Санкції також охопили так звані батальйони «Спарта», «Сомалі», «Оплот» та інші незаконні збройні формування на Донбасі.

Держави США, Канада та країни ЄС заборонили своїм дипломатичним представництвам у Росії видавати візи жителям Криму, дозволяючи отримати їх лише через дипломатичні установи в Україні. Крім того, за отруєння Скрипалів більше 150 російських дипломатів було вислано з 29 країн.

Санкції торкнулися також російських військових підприємств, зокрема таких, як «Оборонпром», Об'єднана авіабудівельна корпорація, і компанії, що займаються військовими технологіями та озброєнням. Американським компаніям було заборонено продавати Росії високотехнологічну продукцію, здатну посилити її військову міць.

Під санкції також потрапили найбільші російські банки, такі як «Сбербанк», ВТБ, «Газпромбанк», а також енергетичні компанії, включаючи «Роснефть», «Лукойл», «Транснефть». Заборонено інвестиції в енергетичний і транспортний сектори, а також видобуток нафти й газу в Росії. Європейські компанії не можуть постачати обладнання для глибинного буріння та арктичного шельфу.

Окрім того, під санкції потрапили компанії, що брали участь у будівництві Керченського мосту, та введено повну заборону на інвестиції в Крим і Севастополь. У результаті, обмежувальні заходи зачепили найважливіші галузі російської економіки та вищий рівень цивільного й військового керівництва Росії.

Чи справді Росія несе відповідальність за свою агресивну політику, зокрема за війну проти України, дії в Сирії та Лівії, а також підривну діяльність проти ЄС і США? Офіційна російська пропаганда стверджує, що санкції не мають значного впливу. Більше того, вона проголошує, що обмеження сприяють розвитку російської економіки через активацію внутрішніх резервів. Однак такі твердження є відвертою дезінформацією. Реальні збитки від санкцій значно перевищують будь-які можливі переваги, хоча їхній позитивний ефект для економіки так і не був доведений. Ця пропаганда спрямована виключно на внутрішню аудиторію, щоб приховати від населення наслідки авантюристичної політики керівництва країни.

Насправді ситуація зовсім не оптимістична, що підтверджується статистикою. Санкції разом із падінням цін на енергоносії, особливо нафту, та неефективною економічною моделлю завдають Росії серйозних збитків. У період 2010–2014 років російська економіка зросла на 15%, а після введення санкцій, у період 2015–2019 років – лише на 2,9%. Це свідчить про те, що агресія проти України коштувала Росії понад 10% ВВП. Без доступу до західних

технологій та обладнання ситуація для країни значно ускладнилася, особливо у фінансовій та промисловій сферах.

Темпи розвитку економіки Росії є млявими. У порівнянні зі світовим економічним зростанням на рівні 3-4% або такими країнами, як Китай та Індія (6-8%), Росія відстає дедалі більше, особливо у сфері високих технологій. Це відставання не вдасться надолужити, зокрема через західні санкції.

Для військово-промислового комплексу Росії санкції також створюють значні труднощі. Без доступу до сучасних західних технологій програми переозброєння відчують серйозні затримки та реалізуються на нижчому рівні. Шпигунство, яке допомагало СРСР отримувати західні розробки, тепер значно ускладнене через вислання багатьох російських агентів, що діяли під дипломатичним прикриттям. Це призводить до заморожування частини проектів і використання застарілих або менш якісних технологій.

Українські санкції також завдають шкоди російським оборонним і авіакосмічним проектам. Наприклад, аварійність у відповідних програмах зросла після припинення співпраці з Україною, як це сталося з запуском військових ракет і супутників.

Перспективи російської економіки на найближчі роки виглядають не менш невтішними. Деякі незалежні російські експерти прогнозують близьке до нуля зростання ВВП у 2020 році, інші більш оптимістично оцінюють зростання на рівні трохи більше 1%. Як зазначає російський економіст Ігор Ніколаєв, основна проблема санкцій полягає в тому, що вони створюють високу економічну невизначеність, що стримує інвестиції.

Міжнародні експертні агенції також не дають позитивних прогнозів. Згідно з даними S&P, у 2023 році ВВП Росії в доларовому еквіваленті залишатиметься на 14% нижчим, ніж у 2014 році.

Продовольча криза, спричинена низкою глобальних факторів, таких як зміни клімату, збройні конфлікти, пандемія COVID-19 і порушення ланцюгів

постачання, стала серйозним викликом для міжнародної спільноти. Особливо гостро вона постала у зв'язку з війною Росії проти України, яка призвела до блокади значної частини сільськогосподарського експорту, що мало критичний вплив на ринки продовольства. Україна, яка до війни була одним із найбільших світових експортерів зернових і соняшникової олії, втратила можливість вільно здійснювати поставки, що спричинило дефіцит продовольства у багатьох регіонах світу, особливо в країнах, що розвиваються (World Food Programme, 2022).

Санкції, введені проти Росії через її агресію проти України, відіграють важливу роль у міжнародній реакції на порушення глобальної продовольчої безпеки. Однак, водночас міжнародна спільнота докладает зусиль для пом'якшення впливу санкцій на продовольчі ринки, щоб уникнути їхнього негативного впливу на доступ до продуктів харчування в уразливих країнах. Одним із найважливіших кроків у цьому напрямку стала домовленість про «зернову угоду», укладену за посередництва ООН і Туреччини, яка дозволила відновити експорт українського зерна через Чорне море. За даними ООН, цей механізм дозволив доставити мільйони тонн зерна в різні частини світу, включно з Африкою та Близьким Сходом (UN, 2023).

Попри це, проблеми на глобальному продовольчому ринку продовжують посилюватися через інші фактори. Росія, використовуючи продовольство як геополітичний інструмент, намагалася створювати додатковий тиск на міжнародну спільноту, періодично погрожуючи виходом із зернових угод і дестабілізацією ринків. З іншого боку, санкції проти Росії націлені на ключові сектори її економіки, включно з енергетикою та фінансами, що обмежує її можливості фінансувати агресивну політику. Однак, міжнародні санкційні режими залишають певні виключення для постачання продовольства та гуманітарної допомоги, що дозволяє зберігати доступ до необхідних продуктів для уразливих груп населення [8].

Міжнародні організації, такі як Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (FAO) та Всесвітня продовольча програма (WFP), відіграють ключову роль у боротьбі з глобальною продовольчою кризою, яка загострюється внаслідок багатьох чинників, зокрема кліматичних змін, збройних конфліктів та економічних викликів, що посилюються в умовах пандемії COVID-19 та війни Росії проти України. Ці організації розробляють програми та стратегії, спрямовані на пом'якшення наслідків продовольчої нестачі в регіонах, що найбільше потерпають від кризи, особливо в країнах Африки, Близького Сходу та Південної Азії.

Одним із головних завдань Всесвітньої продовольчої програми (WFP) є надання негайної допомоги найбільш вразливим країнам та регіонам, де продовольча безпека перебуває під загрозою. Організація надає харчову допомогу мільйонам людей по всьому світу, зокрема в Африці, де проблема доступу до продовольства є надзвичайно гострою. Основною причиною цього є поєднання кліматичних змін, збройних конфліктів і економічної нестабільності, що створює ідеальні умови для виникнення масштабної гуманітарної кризи. Наприклад, у країнах Сахелю, таких як Нігер, Малі та Чад, постійні посухи та збройні конфлікти призводять до того, що сотні тисяч людей опиняються на межі голоду. За даними WFP, у 2022 році більш ніж 18 мільйонів людей у регіоні Сахелю потребували невідкладної продовольчої допомоги (WFP, 2022).

Крім того, важливим фактором, що впливає на продовольчу кризу в Африці, є збройні конфлікти, які тривають у багатьох країнах континенту, таких як Ефіопія, Сомалі та Південний Судан. Війни та внутрішні конфлікти призводять до масових переміщень населення, що ускладнює доступ до земель для ведення сільського господарства та знищує важливу інфраструктуру для виробництва і постачання продуктів харчування. Крім того, конфлікти часто призводять до того, що місцеві жителі змушені залишати свої домівки та поля,

що значно скорочує кількість продуктів, що виробляються на внутрішньому ринку. WFP постійно працює над доставкою продуктів у ці регіони, щоб уникнути масштабного голоду, однак доступ до багатьох постраждалих районів ускладнений через військові дії, що значно гальмує гуманітарні зусилля.

У той же час Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (FAO) спрямовує свої зусилля на довгострокові програми підтримки сільськогосподарських виробників у країнах, що розвиваються. FAO розуміє, що забезпечення продовольчої безпеки залежить не тільки від негайної гуманітарної допомоги, а й від створення сталих систем сільськогосподарського виробництва, які дозволять країнам зменшити залежність від імпорту та покращити внутрішнє виробництво продуктів харчування. Одним із основних напрямків роботи FAO є надання технічної підтримки місцевим фермерам, допомога в розробці сучасних методів ведення сільського господарства, а також впровадження інноваційних технологій, що підвищують продуктивність праці та покращують врожайність.

Наприклад, FAO реалізує програми з підтримки дрібних фермерів у країнах Східної Африки, таких як Кенія та Танзанія, де проблема доступу до продовольства особливо загострена через кліматичні зміни, зокрема часті посухи та повені. Організація працює над тим, щоб навчити місцевих фермерів сучасним методам ведення сільського господарства, які дозволяють зберегти ресурси, зокрема воду, та підвищити врожайність навіть у несприятливих кліматичних умовах. FAO також активно впроваджує проєкти зі створення систем зрошування, що дають змогу значно збільшити площі для вирощування сільськогосподарських культур та покращити результати врожаю в регіонах, де через посуху традиційні методи обробки землі стають неефективними [49]

Також варто відзначити зусилля FAO з підвищення доступу до сільськогосподарських кредитів та ресурсів для малих фермерів у країнах, що розвиваються. Один із головних викликів для цих фермерів полягає в

недостатньому доступі до фінансових ресурсів, що обмежує їхні можливості впроваджувати інновації та збільшувати виробництво. FAO співпрацює з місцевими урядами та міжнародними фінансовими інституціями для створення програм мікрокредитування, які дозволяють дрібним фермерам отримувати доступ до ресурсів, необхідних для розвитку їхніх господарств. Це включає як доступ до насіння та добрив, так і можливість закупівлі сучасного обладнання, що підвищує продуктивність та якість продукції.

Крім того, важливо зазначити роль FAO у вирішенні проблеми втрат продовольства після збору врожаю. За даними організації, значна частина продукції втрачається через недостатньо розвинену інфраструктуру для зберігання та транспортування продуктів. У відповідь на це FAO розробляє програми зі створення систем зберігання та покращення транспортної інфраструктури, що дозволяє зберегти більше продуктів і доставляти їх до кінцевого споживача без втрат. Це особливо важливо для країн з обмеженими ресурсами, де кожен втрачений врожай призводить до серйозних наслідків для продовольчої безпеки.[55]

Міжнародні організації, такі як FAO та WFP, відіграють надзвичайно важливу роль у протидії глобальній продовольчій кризі. WFP забезпечує негайну допомогу у кризових ситуаціях, рятуючи життя мільйонів людей, які опинилися на межі голоду, тоді як FAO зосереджена на довгострокових рішеннях, спрямованих на створення стійких систем сільськогосподарського виробництва, що дозволяють країнам покращувати продовольчу безпеку та забезпечувати власне населення необхідними продуктами. Така комплексна робота дозволяє не лише вирішувати поточні продовольчі проблеми, а й створювати умови для зменшення ризиків виникнення нових криз у майбутньому[51].

Іншим ключовим аспектом протидії продовольчій кризі є міжнародна фінансова допомога. Міжнародний валютний фонд (IMF) та Світовий банк

(World Bank) збільшують фінансові пакети підтримки для країн, які страждають від продовольчої кризи, зокрема надають кредити на розвиток сільськогосподарської інфраструктури та впровадження інноваційних технологій для підвищення продуктивності (World Bank, 2023). Фінансування також спрямоване на програми соціального захисту для підтримки найбідніших верств населення, які найбільше постраждали від зростання цін на продукти харчування.

2.2. Ефективність заходів стримування російської агресії міжнародною спільнотою

Багато хто розглядає Мегарський указ як перший випадок державних санкцій, зареєстрований в історії Заходу.¹ Ці укази — економічні санкції, видані Афінами приблизно в 432 р. до н. е. проти міста Мегара — залишаються джерелом розбіжностей серед істориків і політологів. Деякі стверджують, що санкції були причиною 27-річної війни, тоді як інші постулюють, що укази були фактично актом війни.² Фуکیدід у своїй високо оціненій праці про Пелопоннеську війну зауважує це питання лише побіжно.³ Історична та політологічна література про економічні санкції у світовій політиці не може остаточно визначити роль та ефективність санкцій протягом понад 2000 років. Триваюча невдача західних санкцій у зміні політики Росії щодо України є ще одним аргументом проти ефективності режимів санкцій у міжнародній політиці.

Інші сучасні приклади провалу економічних санкцій включають санкції, накладені Сполученими Штатами та іншими країнами на Японію, Німеччину, Ірак, Іран, Кубу, Венесуелу та Північну Корею. Докази ефективності економічних санкцій у літературі про міжнародні відносини неоднозначні, але вони схиляються до висновку, що економічні санкції, особливо санкції самі по

собі, не впливають на зміну поведінки цільової держави в кращий бік відносно бажань сторони, яка наклала санкції.⁴ Ірак, незважаючи на драматичні результати війни в Перській затоці 1991 року, був сповнений рішучості поглинути 13 років санкцій Організації Об'єднаних Націй, незважаючи на те, що його валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення впав приблизно на 98 відсотків протягом перших трьох років.⁵ Деякі дослідження показали статистичні дані, показали, що санкції часто передують війні, особливо для демократій, які запроваджують санкції, оскільки санкції сигналізують про політичну слабкість або відсутність зобов'язань суб'єкта санкцій, що ще більше стимулює агресію з боку санкціонованих.⁶ Японія до Другої світової війни вважалася сьомою за величиною економікою світу. ⁷ Лише після 18 місяців санкцій японська торгівля скоротилася на 20–25 відсотків, і більшість істориків погоджуються, що прогресивні санкції, запроваджені проти Японії, зрештою призвели до того, що Японія обрушилася на Тихий океан.⁸ Це, безумовно, можна вважати провалом санкції, якщо метою було стримування японської агресії або запобігання ескалації. Кілька десятиліть санкцій США проти Куби, які, ймовірно, зберігалися з метою морального сигналу, не змогли забезпечити свободу кубинському народу і, за оцінками, коштували Кубі 130 мільярдів доларів, а американським компаніям – до 1,2 мільярда доларів на рік.⁹ Ці історичні події Приклади є важливими, оскільки також було помічено, що, незважаючи на таку неоднозначність щодо ефективності санкцій, уряди часто намагаються використовувати їх як перший вибір зовнішньої політики для стримування або запобігання війни, або як альтернативу збройному конфлікту.[10]

Оскільки економічні санкції мають такий незначний історичний успіх, західним країнам не слід очікувати, що санкції проти Росії матимуть негайний позитивний короткостроковий вплив на російську агресію в Україні або довгостроковий позитивний вплив на поведінку Росії. Насправді події після

російської анексії Криму в 2014 році свідчать про те, що міжнародні санкції мали насамперед негативний вплив з точки зору стратегічного впливу Заходу на зовнішньополітичні рішення Росії. Російські об'єкти західних санкцій носять міжнародні економічні санкції як «знак пошани». [11] Так само відомі західні лідери пишаються тим, що є об'єктом російських санкцій.

Щоб належним чином вивчити вплив санкцій на поведінку Росії у зовнішній політиці, необхідно зрозуміти, що є успіхом, якщо накласти санкції на державу, і вивчити потенційні перешкоди для ефективності санкцій.

Санкції, запроваджені проти Росії після незаконної анексії Криму в березні 2014 року, мали значний негативний вплив на сегменти російської економіки, включаючи падіння доходів від нафти, девальвацію рубля, збільшення відтоку капіталу, від'ємне зростання ВВП та інфляцію.[13] Це За оцінками, санкції, які введені після анексії, коштували Росії понад 50 мільярдів доларів на рік протягом перших семи років.¹⁴ Однак ці санкції не мали стримувального впливу на майбутні політичні рішення Володимира Путіна щодо вторгнення в Україну у 2022 році.

Після російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року західні країни поновили існуючі санкції та запровадили велику кількість додаткових санкцій проти понад 2500 російських активів і суб'єктів¹⁵. Протягом перших восьми місяців війни санкції «знерухомили близько 300 мільярдів доларів США Активи Центрального банку Росії», нібито негативно вплинувши на здатність російського уряду фінансувати триваючу війну. Повідомляється, що на сьогоднішній день санкції завдали значних збитків російській економіці. Проте є деякі оцінки, що повного колапсу російської економіки, який розрекламують деякі офіційні особи, не відбудеться і що «навіть чи у Москві закінчатся гроші на війну».¹⁷ Існують також потенційно фатальні прогалини в режимі санкцій. це призведе до їх невдачі переконати Росію вийти з України.

Міжнародні санкції, запроваджені після вторгнення 2022 року, є як глибокими, так і широкими, вони впливають на підприємства та фізичних осіб. Проте країни «Великої семи» (G7) вирішили встановити граничну ціну на російську нафту, а не запроваджувати повне ембарго.¹⁸ Міністерство фінансів США заявило, що обмеження було «розроблено для досягнення двох, здавалося б, суперечливих цілей: обмеження доходів Росії від нафти при збереженні постачання російської нафти», щоб ускладнити Росію ведення війни та «знизити витрати на енергію для споживачів і підприємств у всьому світі». Таким чином, цей захід обмеження ціни міг вказати Росії на слабкість режиму санкцій. Дійсно, відтоді Японія (країна Великої сімки) порушила цінову межу. Росія також змогла перемістити значні обсяги торгівлі нафтою до Китаю та Індії, обидва з яких різко збільшили імпорт російської нафти в перші місяці війни, навіть якщо за зниженою ціною. Крім того, Європейський Союз (ЄС) «не наклав санкцій на російський газ, оскільки він покладається на нього для забезпечення приблизно 40% своїх потреб у газі». Усе це є суттєвою шкодою для ефективності режиму санкцій, враховуючи той факт, що Росія входить у трійку найбільших світових виробників нафти та є другим у світі виробником природного газу. Російська нафта та газ складають майже 40 відсотків річного доходу російського уряду.

Проте ефективність санкцій на міжнародні відносини не можна оцінити лише економічними наслідками. Деякі вчені відзначають підвищення ефективності санкцій після закінчення холодної війни. Хоча санкції після холодної війни запроваджувалися швидше та мали посилений негативний вплив на торгівлю та ВВП цільової країни, у кращому випадку важко пов'язати санкції з позитивними змінами в політиці цільової держави.²⁵ Крім того, ці заяви затьмарені змінами. у методології, яка використовується для збору та аналізу даних щодо економічних санкцій.

Адміністрація Джозефа Р. Байдена висунула кілька заяв щодо мети санкцій, запроваджених проти Росії після російського вторгнення в Україну. За словами представників адміністрації, санкції були введені, щоб висловити те, що великий сегмент міжнародної спільноти об'єднаний проти російської агресії та що санкції також спрямовані на покарання за погану поведінку Росії, водночас стверджуючи, що санкції, введені до вторгнення в Україну в 2022 році, ніколи не були спрямовані на стримування цього конкретного акту агресії. Тим не менш, до російського вторгнення в 2022 році нинішня адміністрація США дійсно натякала на потенційний стримуючий ефект загрози санкцій. У січні 2022 року, за місяць до російського вторгнення, Президент Байден попередив президента Росії Путіна, що будь-яке вторгнення Росії в Україну призведе до «суворої та скоординованої ... економічної відповіді»

Стимування, сигнал про єдність, покарання та припинення російської війни проти України – все це відображає різні цілі, яким економічні санкції мали служити протягом історії. Звичайно, кожна ціль потенційно супроводжується різною мірою успіху. Якщо стимування є успішним, важко, якщо не неможливо, зарахувати санкції за те, чого врешті-решт не відбулося. Моральна сигналізація або введення санкцій виключно з явною метою вимірюється з точки зору того, наскільки задоволений суб'єкт, що накладає санкції, а не зміною поведінки об'єкта санкцій. Успішність покарання повністю вимірюється тим, чи розглядає ціль санкцій ефективну форму покарання та скільки покарання ціль бажає і здатна понести. Найбільш чітким показником успіху санкцій є зміна поведінки об'єкта санкцій щодо бажаної політики органу, який накладає санкції.

Цілком можливо, що Росія — чи принаймні Путін — просто має «більше бажання отримати шкоду», ніж припускав Захід. Для Путіна захоплення частини або всієї України може коштувати поглинання витрат в інших сферах, особливо якщо ці витрати можуть частково або повністю понести інші. Після

російського вторгнення президент Байден зробив кілька заяв щодо ефективності економічних санкцій, які Захід наклав на Росію, вочевидь, вимірюючи ефективність або успіх санкцій з точки зору деградації російської економіки. Наслідки санкцій для російської економіки очевидні. Санкції суттєво та негативно вплинули на російське економічне зростання, торгівлю та інфляцію. Але санкції ще не спричинили відчутних змін у поведінці Росії, вимірної її зовнішньополітичним вибором. Якби санкції вважати ефективними, санкції, накладені на Росію після анексії Криму в 2014 році, вплинули б на рішення Росії вторгнутися в Україну. Вони цього не зробили.

Уряд Сполучених Штатів заявив про значний і майже негайний вплив санкцій на Росію, включаючи серйозний негативний вплив на здатність Росії вести війну. Ця заява про те, що санкції проти Росії були успішними, вводить в оману. У претензії засоби та шляхи помилково замінюються цілями. Захід намагається змінити поведінку Росії, вводячи санкції проти Росії з метою припинення російської агресії в Україні. Незважаючи на значний згубний вплив на російську економіку, санкції не призвели до зміни поведінки щодо припинення російської агресії в Україні.

Загальноприйнятий погляд на ефективність санкцій полягає в тому, що їх можна виміряти «або повною цільовою відповідністю, або принаймні частковою зміною політики відповідно до заявлених цілей політики відправників». Проте в літературі про міжнародні відносини зазначається, що санкції можуть бути введені з різними намірами, включно з інструментальними та вираженнями. Короткий огляд цих інструментальних і експресивних цілей необхідний, щоб сформулювати аргумент на користь неефективності економічних санкцій у впливі на цільову поведінку.

Ефективність заходів стримування російської агресії міжнародною спільнотою залишається складним і суперечливим питанням. Санкції, введені проти Росії після її анексії Криму в 2014 році та подальшої агресії в Україні,

призвели до значних економічних втрат для Росії, але не забезпечили бажаних змін у її зовнішньополітичних рішеннях. Хоча багато експертів погоджуються, що санкції мали серйозний вплив на російську економіку, цей вплив виявився недостатнім для того, щоб змусити Росію змінити свою політику або припинити агресивні дії.

Санкції проти Росії після 2014 року мали на меті створити економічний тиск, щоб змусити Кремль відмовитися від анексії Криму та зупинити військову агресію на Донбасі. Однак Росія не лише не вийшла з Криму, а й продовжила свою агресивну політику в Україні, що кульмінувалося повномасштабним вторгненням у 2022 році. Ці події показали, що економічні санкції, навіть такі суворі, як обмеження на нафту та газ, не мали очікуваного впливу на зміну політики Москви.

Однією з причин неефективності санкцій є те, що Європа недостатньо знизила закупівлі російської нафти. Хоча європейські країни частково скоротили імпорт, цього було недостатньо для суттєвого впливу на економіку Росії. Ба більше, Росія змогла компенсувати ці втрати за рахунок збільшення продажів нафти іншим країнам, зокрема Китаю та Індії. Цей фактор підкреслює недоліки санкційного режиму, коли не всі міжнародні гравці погоджуються із заходами проти Росії або готові нести необхідні економічні втрати, щоб втілити санкції повною мірою.

Іншою проблемою санкцій є їхня потенційна негативна реакція з боку цільової держави. У випадку з Росією санкції могли ще більше підштовхнути Кремль до агресивних дій, адже вони не були сприйняті як достатньо болючі, щоб зупинити агресію. Більше того, економічний тиск, попри значні збитки для російської економіки, не перекрив вигоди, які Росія бачить у своїх військових діях. Кремль, виходячи з власної національної ідентичності та історичних претензій, особливо щодо України, розглядає агресію не стільки в економічних, скільки в політичних та ідеологічних категоріях. З цієї точки зору, економічні

втрати можуть здаватися менш важливими порівняно з досягненням геополітичних та націоналістичних цілей.

Суттєвим фактором, який знижує ефективність санкцій, є явище так званого «дзеркального відображення». Це відбувається, коли країни, що запроваджують санкції, припускають, що їхні опоненти будуть діяти згідно з тими самими економічними та політичними мотивами. У випадку з Росією Захід, можливо, надто покладався на раціональний економічний аналіз, вважаючи, що серйозні економічні санкції повинні примусити Москву змінити політику. Однак російське керівництво розглядає санкції через призму своїх національних інтересів, які часто не збігаються з цінностями Заходу. Росія, ймовірно, сприймає власну роль у світі як «великої сили», яка повинна протистояти Заходу, що формує її стратегію, незважаючи на економічні наслідки.

Ще однією проблемою є використання санкцій як інструменту морального сигналу. Часто санкції запроваджуються для того, щоб продемонструвати політичну волю або засудити агресивні дії держави, але не для досягнення конкретних політичних змін. Такі санкції зазвичай є слабшими і не спрямовані на максимальний економічний тиск, що дає країнам-мішеням можливість знехтувати ними. У випадку з Росією, санкції, введені для «сигналізації» про незгоду з її діями, не були достатньо суворими, щоб змінити курс агресивної політики.

Ефективність міжнародних заходів стримування російської агресії залежить від низки факторів, серед яких є не лише економічний тиск, а й розуміння політичної ідентичності та мотивації цільової держави. Санкції можуть створювати серйозний економічний тиск, але цього недостатньо для зміни поведінки держави, якщо її інтереси базуються на глибших ідеологічних або політичних переконаннях, як це видно на прикладі Росії.

Санкції, введені міжнародною спільнотою проти Росії після її анексії Криму у 2014 році та агресії проти України, суттєво вплинули на політичні розрахунки Москви, проте не в тому напрямку, як це очікували західні країни. Незважаючи на значний економічний тиск, санкції не змусили Росію змінити свої зовнішньополітичні рішення. Навпаки, можна стверджувати, що вони стали фактором, який лише зміцнив існуючу агресивну політику Росії та її ізоляціоністські настрої.

Одним із ключових аспектів впливу санкцій є те, що вони посилили уявлення російської влади про «оточення» з боку Заходу та необхідність «самооборони» проти нього. У риторичі Кремля санкції часто подаються не як засіб впливу на поведінку, а як частина ширшого геополітичного протистояння між Росією та Заходом. Це підкріплює нарратив про те, що Росія є «великою державою», яка повинна протистояти тиску Заходу, а санкції сприймаються як підтвердження цієї протистояння. Як зазначають деякі експерти з міжнародних відносин, така інтерпретація санкцій узгоджується з глибокими ідеологічними та історичними уявленнями російської еліти про свою роль у світі також вплинули на економічні розрахунки Росії, але ці наслідки не завжди призводять до змін у політиці. Росія навчилася адаптуватися до нових умов: шукати нові ринки для експорту нафти й газу, переорієнтовувати свої торговельні зв'язки на країни, які не приєдналися до санкційного режиму (як-от Китай і Індія), а також розвивати власні технологічні можливості в умовах ізоляції від західних технологій. Наприклад, хоча санкції обмежили доступ до західних інвестицій і високих технологій, що призвело до сповільнення розвитку російської промисловості, Москва посилала свої зусилля у сфері імпортозаміщення та технологічного розвитку, що певною мірою пом'якшило удар .

Політичні Росії щодо її ролі на міжнародній арені також не зазнали значних змін через санкції. Кремль сприймає ці санкції як тимчасове явище, яке може бути подолане за допомогою зміцнення зв'язків із країнами, що не

підтримують політику Заходу, та використання енергетичних ресурсів як важеля впливу. Зокрема, Росія активно нарощувала співпрацю з Китаєм та іншими країнами, щоб компенсувати втрати на західних ринках. Це також сприяло формуванню нових блоків і коаліцій, де Росія прагне позиціонувати себе як лідера альтернативного до Заходу полюсу впливу .

Попри це, санкції мають негативні наслідки для внутрішньої політики Росії. Їхній вплив на економіку, зокрема падіння рівня життя населення, обмежені можливості для інновацій та технологічного розвитку, а також проблеми з доступом до іноземних інвестицій, створюють серйозні виклики для режиму Путіна. Втім, замість пом'якшення своєї зовнішньої політики, Кремль посилив репресії всередині країни, щоб утримати владу та контролювати суспільні настрої. Це, на думку деяких експертів, свідчить про те, що автократичні режими можуть адаптуватися до зовнішнього тиску, використовуючи санкції для консолідації влади та посилення контролю над суспільством .

хоча санкції змінили економічні умови та геополітичні розрахунки Росії, вони не досягли основної мети – змусити Кремль змінити свою агресивну зовнішню політику. Навпаки, вони сприяли закріпленню ізоляціонізму та зміцненню авторитарного режиму в Росії, а також змусили Москву шукати нові економічні та політичні альянси поза межами Заходу.

2.3. Перспективи подальшої підтримки України світовою спільнотою

Після початку повномасштабної агресії Росії проти України у лютому 2022 року, міжнародна підтримка України стала критичним елементом її здатності протистояти ворогові. Підтримка надходила в різних формах — від політичної та дипломатичної до економічної та військової допомоги. Питання про перспективи цієї підтримки в подальшому залишаються важливими для

аналізу майбутнього розвитку конфлікту та позиції України у глобальній системі міжнародних відносин.

Після початку війни проти України західні держави, зокрема США, країни Європейського Союзу (ЄС), Велика Британія та Канада, стали головними дипломатичними партнерами України. Політична підтримка полягає не лише у висловленні солідарності, але й у координації дій на рівні міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй (ООН), НАТО та ЄС.

Західні країни неодноразово підтверджували свою підтримку територіальної цілісності України та необхідності дотримання міжнародного права. Наприклад, Європейський Союз рішуче засудив агресію Росії і ввів жорсткі санкції проти російських підприємств та еліт [37]. У цьому контексті значущою подією стала ухвала резолюції Генеральної Асамблеї ООН у березні 2022 року, яка засуджувала російське вторгнення та закликала до негайного припинення бойових дій [19].

Важливим аспектом дипломатичної підтримки є процес інтеграції України до західних політичних та економічних структур. Зокрема, підписання угоди про асоціацію з ЄС і перспективи подальшого членства є ключовими елементами стратегічного партнерства. У червні 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на членство в ЄС, що стало значущим сигналом для майбутньої інтеграції України в європейську політичну спільноту [37].

Однак політична підтримка на міжнародній арені стикається з певними викликами. З одного боку, є консенсус серед західних країн щодо необхідності підтримувати Україну. З іншого боку, економічні наслідки війни, зокрема енергетична криза в Європі, спричинена скороченням поставок російських енергоресурсів, можуть зменшити готовність деяких країн продовжувати жорстку політику щодо Росії. Такі країни, як Угорщина, вже демонструють

певні розбіжності з позицією більшості держав-членів ЄС щодо санкцій проти Росії (Bánkuti, 2022).

Військова допомога Україні є критичною для забезпечення її здатності захищати себе від російської агресії. З 2022 року країни НАТО, зокрема США, Велика Британія, Польща та балтійські країни, надають Україні значну кількість зброї, військового обладнання та фінансових ресурсів для ведення війни. Зокрема, США через програму "Ukraine Security Assistance Initiative" надали Україні військову допомогу на мільярди доларів, включно з постачанням систем HIMARS, протиповітряної оборони, безпілотників та боєприпасів.

Підтримка НАТО має стратегічне значення для військової спроможності України. Члени Альянсу, хоча формально не беруть участі у війні, забезпечують навчання українських військових, передачу військових технологій і розвідданих, що дозволяє Збройним Силам України ефективно протистояти агресору. Проте перспективи військової допомоги багато в чому залежать від внутрішньої політичної стабільності в країнах-партнерах та економічної ситуації.

Є побоювання, що в умовах тривалого конфлікту деякі країни можуть переглянути свої позиції через внутрішні економічні труднощі або зміну політичного курсу. У США, наприклад, підтримка України залишається високою серед обох партій, але частина політиків, зокрема представники Республіканської партії, висловлюють занепокоєння щодо тривалості конфлікту та витрат на допомогу Україні. Подібні настрої можна спостерігати і в інших країнах Заходу, особливо якщо війна затягнеться, а витрати на підтримку зростатимуть.

Окрім військової допомоги, світова спільнота також надає Україні значну економічну підтримку. Зокрема, Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк виділили мільярди доларів для стабілізації української

економіки, яка зазнала серйозних ударів через війну. Також Україна отримує макрофінансову допомогу від ЄС, спрямовану на підтримку державного бюджету та відновлення економічної стабільності.

Європейський Союз оголосив про створення фонду для відновлення України, що має на меті фінансування відбудови інфраструктури та підтримку реформ. Цей процес триватиме роками і потребуватиме значних ресурсів. За оцінками Світового банку, на повне відновлення економіки України після війни може знадобитися понад 500 мільярдів доларів .

Однак надання економічної допомоги також може стикатися з певними проблемами в майбутньому. По-перше, збільшення витрат на підтримку України може викликати опір у країнах-донорів через внутрішні економічні труднощі, спричинені війною, пандемією COVID-19 та глобальною рецесією. По-друге, відновлення України потребуватиме тривалих інвестицій і реформ, що вимагатиме від міжнародної спільноти довгострокової зобов'язальності та фінансових ресурсів.

Одним із найважливіших інструментів підтримки України та протидії російській агресії є санкції, запроваджені проти Росії. Санкційні режими включають заборону на експорт високих технологій, обмеження на фінансові операції російських банків, замороження активів російських олігархів і посадовців, а також ембарго на російську нафту й газ [5]. Санкції мали суттєвий вплив на російську економіку, зокрема обмеживши її доступ до світових ринків і технологій.

Проте ефективність санкцій часто дискутується. З одного боку, вони ослабили російську економіку, скоротили інвестиції та обмежили можливості для військово-промислового комплексу. З іншого боку, Росія змогла знайти нові ринки для своїх енергоресурсів, зокрема в Китаї та Індії, що дозволило їй пом'якшити вплив санкцій [32]. Це піднімає питання про довгострокову ефективність санкцій як інструменту впливу на російську політику.

Україна також отримує підтримку від держав, які раніше не були ключовими гравцями на міжнародній арені. Наприклад, Туреччина стала одним із важливих партнерів України, забезпечуючи постачання безпілотників та виступаючи посередником у зернових угодах . Турецька роль у конфлікті підкреслює можливість розширення міжнародної підтримки України за межі традиційних західних партнерів.

Інший приклад — це країни глобального Півдня, які хоч і не є ключовими гравцями у міжнародній політиці, але поступово стають важливими партнерами для України в контексті пошуку альтернативних ринків та дипломатичної підтримки. Деякі з цих країн, зокрема Бразилія, Індія та Південна Африка, утримуються від жорстких санкцій проти Росії, але водночас розглядають можливості для економічної співпраці з Україною. Взаємодія з цими країнами є перспективним напрямком для України в довгостроковій перспективі, особливо у сфері торгівлі та інвестицій.

Варто також звернути увагу на роль міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй (ООН), які можуть відігравати важливу роль у мобілізації підтримки для відбудови України після війни. ООН та її структури, такі як Програма розвитку ООН (UNDP), вже розробляють плани для допомоги у відновленні інфраструктури та наданні гуманітарної допомоги[19].

Перспективи подальшої підтримки України значною мірою залежать від глобальних геополітичних процесів, які стали особливо динамічними після початку війни в Україні у 2022 році. Російська агресія докорінно змінила міжнародний порядок денний, зумовивши переформатування старих альянсів і створення нових коаліцій. Ці зміни мають далекосяжні наслідки не лише для регіональної безпеки в Європі, але й для глобальної архітектури міжнародних відносин.[14]

Однією з ключових змін, викликаних війною, є згуртованість Заходу проти Росії, яка стала основною відповіддю на дії Москви. Країни-члени НАТО,

Європейського Союзу, а також союзники з інших регіонів, таких як Канада, Японія та Австралія, виявили спільну позицію щодо необхідності підтримки України у її боротьбі за незалежність та територіальну цілісність. Ця підтримка вилилася у масштабні санкції проти Росії та надання військової, економічної і гуманітарної допомоги Україні. Важливо, що цей рівень співпраці між країнами Заходу є безпрецедентним і підкреслює новий етап у взаємодії між США, ЄС та НАТО.

Згуртованість Заходу відкрила нові перспективи для України у глобальному контексті. На фоні агресії, Україна отримала не лише військову допомогу, але й політичну підтримку, яка стала основою для її інтеграції в західні структури. Країни Європейського Союзу надали Україні статус кандидата на членство, що є важливим етапом на шляху до повної євроінтеграції. Цей статус відкриває нові можливості для політичної і економічної трансформації України, оскільки реформи, спрямовані на досягнення критеріїв членства в ЄС, допоможуть посилити державні інституції, впровадити ефективне управління та зміцнити верховенство права.

Однак, подальша інтеграція України в європейські структури і роль у міжнародній системі залежать від кількох важливих чинників. Одним із них є продовження внутрішніх політичних та економічних реформ. Хоча Україна вже зробила значний прогрес у проведенні антикорупційних реформ, зміцненні демократичних інституцій та реформуванні судової системи, попереду залишається чимало роботи. Прогрес у цих напрямках є ключовим для того, щоб Україна змогла не лише наблизитися до членства в ЄС, але й отримувати подальшу економічну та політичну підтримку від західних партнерів.[12]

З іншого боку, війна в Україні змінила баланс сил у світі, і це впливає на перспективи підтримки України. Деякі країни, такі як Китай та Індія, не долучилися до західних санкцій проти Росії, що відкриває для Москви можливість для економічної співпраці з цими державами. Це може ускладнити

завдання Заходу щодо ізоляції Росії на міжнародній арені та забезпечення ефективного виконання санкційного режиму. Водночас, збереження згуртованості Заходу та підтримка України стають важливим фактором, який може впливати на подальший розвиток конфлікту.

Іншим важливим аспектом глобальних геополітичних змін є активізація нових альянсів і коаліцій. Війна в Україні стимулювала посилення співпраці між країнами Центральної та Східної Європи, які розуміють загрозу з боку Росії і підтримують політику стримування Москви. Польща, країни Балтії та Румунія стали одними з найактивніших союзників України у наданні допомоги, що підкреслює важливість регіональної безпеки та координації зусиль для стримування російської агресії.

Загалом, війна в Україні вже спричинила значні зміни в міжнародних відносинах, і ці зміни продовжуватимуться. Для України важливо продовжувати реформування внутрішньої політики, зміцнювати інституції та інтегруватися в західні структури. Це не лише забезпечить подальшу підтримку з боку США, ЄС і НАТО, але й сприятиме зміцненню ролі України як важливого актора в глобальній системі міжнародних відносин.[22]

Однак в умовах зміни політичних лідерів у ключових країнах-партнерах, внутрішніх політичних та економічних викликів, а також зміни пріоритетів у міжнародній політиці, існує ризик зниження підтримки. Наприклад, США можуть переглянути свою зовнішню політику залежно від результатів майбутніх президентських виборів, і це може вплинути на рівень військової та економічної підтримки України. Подібні зміни можуть статися і в країнах Європи, особливо в контексті зростання впливу правих популістських рухів, які часто ставлять під сумнів доцільність надання допомоги іноземним державам.

Ще один виклик для міжнародної підтримки України полягає у можливій втомі від конфлікту серед країн-донорів. Тривала війна може сприяти зниженню інтересу до проблем України в медіа та серед громадськості, що в

свою чергу може зменшити тиск на уряди щодо продовження масштабної допомоги. Наприклад, після початкової хвилі підтримки для відновлення України можуть виникнути питання щодо розподілу ресурсів між іншими глобальними кризами, такими як зміна клімату, міграційні проблеми або економічні труднощі в країнах-донорах.

Відбудова України після завершення війни стане одним із найбільших проєктів відновлення в сучасній історії. Міжнародні організації та країни-партнери вже зараз обговорюють механізми надання допомоги, а також можливі інструменти фінансування. Європейський Союз, наприклад, оголосив про створення спеціального фонду для відновлення України, який має залучити значні інвестиції з різних джерел, включаючи державні та приватні компанії[7].

Один із головних викликів у цьому контексті — забезпечення прозорості та ефективності використання коштів. Історично корупція була однією з основних проблем в Україні, і міжнародна спільнота, безумовно, вимагає, щоб реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією, були частиною процесу відбудови. Європейська комісія вже зазначала, що підтримка України повинна супроводжуватися суттєвими структурними реформами, які забезпечать стабільний розвиток і гарантуватимуть прозоре використання міжнародної допомоги,[5].

Іншим важливим аспектом відбудови є залучення приватного сектора до цього процесу. Міжнародні компанії можуть відігравати важливу роль у відновленні інфраструктури, енергетичного сектора та промисловості. Проте, для того щоб забезпечити їхню участь, Україна повинна створити сприятливий бізнес-клімат, що включає правову стабільність, безпеку інвестицій та підтримку інновацій.

Перспективи подальшої підтримки України світовою спільнотою залишаються позитивними, але водночас залежать від ряду політичних, економічних та соціальних факторів. Поки що міжнародна спільнота

демонструє високу ступінь солідарності з Україною, що виражається в масштабних санкціях проти Росії, військовій і економічній підтримці, а також дипломатичному тиску на Кремль.

Однак довгострокова підтримка потребує постійного оновлення політичного консенсусу, особливо в умовах тривалої війни та зростаючих економічних витрат. Важливими факторами будуть здатність України продовжувати політичні та економічні реформи, забезпечення прозорості у використанні міжнародної допомоги, а також зміцнення відносин з новими партнерами на глобальному рівні.

Міжнародна підтримка України — це не лише питання економічної чи військової допомоги, але й тест на здатність світової спільноти об'єднуватися навколо загальних цінностей свободи, демократії та дотримання міжнародного права. Як показує досвід війни, стійкість України залежить не лише від внутрішніх ресурсів, але й від здатності її партнерів підтримувати цей курс у довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи реакцію міжнародної спільноти на загострення продовольчої кризи, можна зробити кілька ключових висновків.

По-перше, глобальні дії на подолання продовольчої кризи мають як оперативний, так і стратегічний характер. Оперативні заходи включають надання гуманітарної допомоги через такі організації, як Всесвітня продовольча програма (WFP) та Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), які забезпечують постачання їжі в країни, що найбільше постраждали від кризи. Такі ініціативи, як Чорноморська зернова ініціатива, також продемонстрували ефективність у розблокуванні постачань зерна з України, яка є важливим експортером сільськогосподарських продуктів.

По-друге, ключовою проблемою в боротьбі з продовольчою кризою є тісний зв'язок між війною в Україні та глобальними економічними та торговими процесами. Різке зростання цін на енергоносії, порушення логістичних ланцюгів і блокада українських портів спричинили глибоку кризу в країнах, які залежать від імпорту продовольства. Це показало, наскільки глобалізованою є сучасна продовольча система, і що будь-які порушення можуть призвести до серйозних наслідків для бідніших країн.

По-третє, продовольча криза спричинила політичну напруженість на глобальному рівні, особливо серед країн, які залежать від імпорту сільськогосподарських продуктів. Деякі держави були змушені шукати альтернативні джерела постачання продовольства або вводити обмежувальні заходи для захисту внутрішніх ринків. Ці дії підкреслюють необхідність формування більш стійких продовольчих систем, що базуються на регіональній кооперації та підтримці місцевого виробництва.

Нарешті, одним з основних викликів для міжнародної спільноти залишається довгострокова стратегія подолання продовольчої кризи, яка має включати структурні зміни у сільському господарстві, покращення доступу до технологій та інновацій, а також зміцнення глобальних продовольчих ланцюгів.

РОЗДІЛ 3. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА СВІТУ ТА ЇЇ ПОТОЧНІ ВИКЛИКИ

3.1. Можливості впливу на продовольчу безпеку світу

Світова продовольча безпека залишається однією з найбільш критичних проблем 21-го століття, оскільки зростання населення планети, зміна клімату, геополітична напруженість та економічна нерівність посилюють ризик повсюдної нестачі продовольства. Пандемія COVID-19 і війна в Україні ще більше оголили вразливість глобальних продовольчих систем, підкресливши необхідність міжнародної співпраці та стратегічного втручання. Розуміння можливостей впливу на світову продовольчу безпеку передбачає вивчення широкого спектру факторів, включаючи технологічні інновації, реформу політики, торговельні відносини та стійку сільськогосподарську практику. У цьому есе досліджується, як ці фактори можна використати для вирішення зростаючої занепокоєності щодо продовольчої безпеки, наголошуючи на важливості глобальної співпраці у формуванні більш стійкої та справедливої продовольчої системи.

Однією з найбільш значущих можливостей впливу на світову продовольчу безпеку є технологічні інновації. Зелена революція середини 20-го століття продемонструвала, як прогрес у сільськогосподарських технологіях може різко збільшити виробництво їжі, що призведе до значного скорочення голоду та недоїдання в більшості країн, що розвиваються. Однак межі цієї революції досягнуто, і потрібні нові технології, щоб задовольнити зростаючі потреби все більш густонаселеного та урбанізованого світу.

Біотехнологія, зокрема розробка генетично модифікованих (ГМ) сільськогосподарських культур, пропонує багатообіцяючі рішення для підвищення врожайності сільськогосподарських культур, стійкості до шкідників і хвороб, а також адаптивності до мінливих кліматичних умов.

Наприклад, виведено посухостійкі сорти кукурудзи, які витримують періоди дефіциту води, що має вирішальне значення, оскільки зміна клімату призводить до більш частих і сильних посух у сільськогосподарських регіонах. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації (FAO), ГМ-культури можуть покращити продовольчу безпеку шляхом підвищення продуктивності сільського господарства та збільшення доступності продовольства в регіонах, найбільш вразливих до зміни клімату [40].

На додаток до ГМ-культур, точне землеробство, яке використовує супутникові зображення, дрони та датчики для моніторингу здоров'я врожаю та оптимізації використання ресурсів, представляє ще один технологічний прогрес, який потенційно може підвищити продовольчу безпеку. Дозволяючи фермерам ефективніше застосовувати воду, добрива та пестициди, точне землеробство може зменшити відходи, знизити витрати та мінімізувати вплив сільського господарства на навколишнє середовище. Світовий банк підрахував, що точне землеробство може збільшити світове виробництво продуктів харчування на 30%, а також значно скоротити ресурси, необхідні для вирощування [50]

Розвиток стійких харчових систем також залежить від інновацій в альтернативних білках, таких як м'ясо, вирощене в лабораторії, і заміники білка рослинного походження. Ці технології мають потенціал зменшити залежність від традиційного тваринництва, яке є ресурсомістким і шкідливим для навколишнього середовища. Інститут світових ресурсів прогнозує, що до 2050 року глобальний попит на м'ясо зросте на 70%, що призведе до нестійкого тиску на землю, воду та біорізноманіття (Інститут світових ресурсів, 2022). Розробляючи альтернативи, які є більш стійкими, ми можемо пом'якшити шкоду навколишньому середовищу, спричинену виробництвом м'яса, забезпечуючи при цьому задоволення зростаючого попиту на білок.

Сам по собі технологічний прогрес не розв'яже кризу продовольчої безпеки; Ефективні політичні реформи на національному та міжнародному рівнях також необхідні для забезпечення справедливого доступу до їжі. Багато світових проблем продовольчої безпеки спричинені не браком продовольства, а радше проблемами розподілу, економічною нерівністю та політичною нестабільністю. Як відомо Амарті Сен у своїй основоположній праці «Бідність і голод: есе про права та позбавлення», відсутність продовольчої безпеки часто є питанням доступу, а не наявності [34].

Одним із основних політичних інструментів вирішення проблеми продовольчої безпеки є реформа сільськогосподарських субсидій. У багатьох розвинутих країнах сільськогосподарські субсидії спотворюють глобальні продовольчі ринки, часто призводячи до перевиробництва в багатих країнах, водночас підриваючи фермерів у країнах, що розвиваються, які не можуть конкурувати з субсидованими товарами. Реформування цієї політики може допомогти створити більш рівні умови гри, дозволяючи фермерам у бідніших країнах процвітати та гарантуючи, що їжа виробляється економічно та екологічно стійким способом. Світова організація торгівлі (СОТ) була в авангарді зусиль, спрямованих на усунення цих викривлень шляхом торгових переговорів, хоча прогрес був повільним через політичний опір з боку ключових експортерів сільськогосподарської продукції, таких як Сполучені Штати та Європейський Союз [43].

Міжнародна допомога розвитку також відіграє вирішальну роль у вирішенні проблеми продовольчої безпеки, особливо в регіонах, схильних до конфліктів або екологічних катастроф. Однак допомога розвитку має бути реструктурована, щоб зосередитися не лише на наданні екстреної допомоги, але й на довгостроковій розбудові потенціалу. За даними Міжнародного дослідницького інституту продовольчої політики (IFPRI), програми допомоги, які інвестують у сільськогосподарську інфраструктуру, освіту та розвиток

сільської місцевості, мають значно більший вплив на продовольчу безпеку, ніж короткострокова продовольча допомога (IFPRI, 2021). Розширюючи можливості громад виробляти власну їжу та створювати стійкі сільськогосподарські системи, допомога на розвиток може допомогти розірвати порочне коло залежності та сприяти сталому розвитку.

Глобальна торгівля є ще одним важливим фактором, який впливає на продовольчу безпеку. Теоретично лібералізація торгівлі може покращити продовольчу безпеку, забезпечивши доступність їжі там, де вона потрібна, особливо в регіонах, які не можуть виробляти достатньо їжі для задоволення потреб свого населення. Однак необхідно ретельно керувати торговою політикою, щоб запобігти небажаним наслідкам, таким як нестабільність ринку, стрибки цін і залежність від імпорту продовольства.

Однією з можливостей зміцнити глобальну продовольчу безпеку через торгівлю є вдосконалення регіональних торговельних угод, особливо в Африці та Південній Азії, де внутрішньорегіональна торгівля продовольством наразі обмежена. Африканська континентальна зона вільної торгівлі (AfCFTA), запущена в 2021 році, є багатообіцяючим кроком до сприяння більш потужній сільськогосподарській торгівлі на континенті. Знижуючи тарифи та інші бар'єри для торгівлі, AfCFTA може допомогти африканським країнам задовольнити їхні потреби в продовольчій безпеці, забезпечуючи переміщення продовольства з регіонів із надлишковим виробництвом до тих, що відчувають дефіцит [25].

Однак світова торгівля також має свої проблеми, особливо коли йдеться про управління нестабільністю цін на продукти харчування. Глобальна продовольча криза 2007-2008 рр., під час якої різко зросли ціни на продовольство, продемонструвала, наскільки взаємопов'язані між собою глобальні продовольчі ринки та як швидко криза в одній частині світу може мати хвилеві наслідки в усьому світі. ФАО закликала до створення глобальних

запасів продовольства та кращої координації міжнародної реакції на стрибки цін на продовольство, щоб пом'якшити вплив таких криз на вразливі верстви населення (ФАО, 2022). Забезпечення того, щоб глобальні ринки функціонували без перешкод і щоб торгівля не була порушена політичною чи економічною нестабільністю, буде важливою для забезпечення продовольчої безпеки в майбутньому.

Зміна клімату представляє чи не найбільшу довгострокову загрозу глобальній продовольчій безпеці. Підвищення температури, зміна режиму опадів і збільшення частоти екстремальних погодних явищ уже мають значний вплив на сільськогосподарське виробництво, особливо в регіонах, які сильно залежать від богарного землеробства. За даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (IPCC), зміна клімату може знизити глобальну врожайність сільськогосподарських культур на 25% до 2050 року, якщо поточні тенденції збережуться.

Пом'якшення впливу зміни клімату на продовольчу безпеку вимагатиме комплексного підходу, який включає як адаптацію, так і стратегії пом'якшення. Заходи з адаптації, такі як розвиток посухостійких культур, удосконалення методів управління водними ресурсами та кліматично розумне сільське господарство, є важливими для того, щоб допомогти фермерам впоратися з проблемами, пов'язаними зі зміною клімату. Глобальний альянс кліматично-розумне сільське господарство (GACSA) відіграв важливу роль у просуванні цих практик і наданні підтримки фермерам у вразливих регіонах (GACSA, 2021).

Водночас необхідно активізувати зусилля щодо скорочення викидів парникових газів у сільському господарстві, щоб запобігти подальшому загостренню зміни клімату. На сільське господарство припадає приблизно 24% глобальних викидів парникових газів, головним чином через вирубку лісів, тваринництво та використання хімічних добрив [40]. Зменшення цих викидів за

допомогою більш стійких методів ведення сільського господарства, лісовідновлення та використання альтернативних білків буде важливим для пом'якшення впливу зміни клімату на продовольчу безпеку.

Однією з найважливіших можливостей впливу на світову продовольчу безпеку є зміцнення глобального управління та співпраці. Такі міжнародні організації, як ФАО, Всесвітня продовольча програма (ВПП) і Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР), відіграють вирішальну роль у координації зусиль щодо вирішення проблеми продовольчої безпеки, але їхні можливості часто обмежені політичними та фінансовими обмеженнями. Для ефективного вирішення складних і взаємопов'язаних проблем глобальної продовольчої безпеки ці організації повинні отримати більше ресурсів і повноважень.

Ініціатива ФАО «Нульовий голод», яка має на меті покінчити з голодом до 2030 року, підкреслює важливість міжнародного співробітництва для досягнення продовольчої безпеки для всіх. Однак досягнення цієї амбітної мети вимагатиме не лише збільшення фінансування; це також потребуватиме політичної волі для усунення структурної нерівності, яка увічнює відсутність продовольчої безпеки. За даними ФАО, у 2020 році 690 мільйонів людей у всьому світі недоїдали, і очікується, що це число зросте внаслідок пандемії COVID-19 і триваючих конфліктів (ФАО, 2021). Завдання для міжнародної спільноти полягає в тому, щоб вийти за межі короткострокового врегулювання кризових ситуацій і розробити довгострокові стратегії, спрямовані на вирішення основних причин голоду.

Однією з ключових сфер удосконалення глобального управління є створення міцнішої міжнародної правової бази для забезпечення продовольчої безпеки. Організація Об'єднаних Націй вже прийняла «Право на їжу» як фундаментальне право людини, але цей принцип часто не виконується на національному рівні. Зміцнення міжнародних угод, які покладають на уряди

відповідальність за забезпечення доступу населення до продовольства, є важливим кроком до досягнення глобальної продовольчої безпеки.

Крім того, співпраця між урядами, приватним сектором і громадянським суспільством матиме вирішальне значення для розробки інноваційних рішень для вирішення проблеми продовольчої безпеки. Державно-приватні партнерства, такі як Альянс за зелену революцію в Африці (AGRA), показали, як співпраця може призвести до значного підвищення продуктивності сільського господарства та доступу до їжі. Заохочуючи тіснішу співпрацю між зацікавленими сторонами, ми можемо використовувати ресурси та досвід, необхідні для вирішення складних проблем глобальної продовольчої безпеки.

Нарешті, усунення нерівності та соціальної справедливості є фундаментальним компонентом будь-якої стратегії впливу на світову продовольчу безпеку. Відсутність продовольчої безпеки часто є симптомом ширшої соціальної та економічної нерівності, і без усунення цих основних причин спроби покращити продовольчу безпеку, ймовірно, будуть недовгими.

Земельна реформа, наприклад, є критичною проблемою в багатьох країнах, що розвиваються, де дрібні фермери не мають доступу до землі та ресурсів, необхідних для сталого виробництва їжі. Несправедливі структури власності на землю, які часто є спадщиною колоніалізму або нерівної динаміки влади, сприяють відсутності продовольчої безпеки, перешкоджаючи маргіналізованому населенню повною мірою брати участь у сільськогосподарському виробництві. Політика земельної реформи, яка перерозподіляє землю серед дрібних власників і забезпечує їм доступ до кредитів, навчання та ринків, може значно покращити продовольчу безпеку та зменшити бідність у сільській місцевості. Наприклад, в Африці на південь від Сахари дослідження показали, що покращення безпеки землеволодіння для дрібних фермерів може призвести до підвищення продуктивності сільського господарства та більшої доступності продовольства (Deininger та ін., 2017).

Окрім земельної реформи, усунення гендерної нерівності має вирішальне значення для покращення продовольчої безпеки. Жінки відіграють центральну роль у виробництві продуктів харчування в багатьох частинах світу, особливо в Африці на південь від Сахари та Південній Азії, де вони становлять більшість сільськогосподарської робочої сили. Проте жінки часто стикаються зі значними перешкодами в доступі до таких ресурсів, як земля, кредити та освіта, що обмежує їх продуктивність і здатність робити внесок у забезпечення продовольчої безпеки. За підрахунками ФАО, якби жінки мали такий самий доступ до виробничих ресурсів, як і чоловіки, виробництво сільського господарства в країнах, що розвиваються, могло б зрости на 20-30%, а кількість голодуючих у світі зменшилася б до 150 мільйонів [40].

Зусилля, спрямовані на покращення продовольчої безпеки, також повинні стосуватися перетину продовольчої та соціальної справедливості. У багатьох випадках відсутність продовольчої безпеки тісно пов'язана з політичною нестабільністю та конфліктом, а також із системною дискримінацією маргіналізованих груп. Корінне населення, наприклад, непропорційно страждає від відсутності продовольчої безпеки через втрату своїх традиційних земель і засобів до існування. Усунення цієї несправедливості за допомогою політики, яка визнає права корінних народів на землю та підтримує традиційні методи сільського господарства, має важливе значення для забезпечення того, щоб зусилля з продовольчої безпеки були інклюзивними та сталими.

Крім того, програми соціального захисту можуть відігравати важливу роль у зниженні продовольчої безпеки, особливо для найбільш уразливих верств населення. Доведено, що грошові перекази, субсидії на харчування та програми шкільного харчування покращують доступ до продуктів харчування та покращують результати харчування, особливо під час кризи. Наприклад, під час пандемії COVID-19 багато країн запровадили надзвичайні заходи соціального захисту, щоб забезпечити малозабезпеченим домогосподарствам

доступ до продуктів харчування, підкреслюючи важливість таких програм для формування стійкості до шоків (Світовий банк, 2021). Розширення та інституціоналізація цих програм може допомогти зменшити відсутність продовольчої безпеки як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Іншим важливим фактором впливу на глобальну продовольчу безпеку є роль освіти та передачі знань. Нарощування потенціалу серед фермерів, особливо дрібних власників у країнах, що розвиваються, має важливе значення для підвищення продуктивності сільського господарства та забезпечення стійких продовольчих систем. Доступ до освіти, навчання та дорадчих послуг може допомогти фермерам прийняти більш ефективні та стійкі методи ведення сільського господарства, підвищити їхню стійкість до зміни клімату та покращити їх здатність орієнтуватися на нестабільних ринках.

Сільськогосподарські дорадчі служби, які надають фермерам технічні консультації та підтримку, показали, що покращують урожайність сільськогосподарських культур і підвищують продовольчу безпеку. Однак ці послуги часто недофінансовуються і погано впроваджуються, особливо в країнах, що розвиваються. За даними ФАО, інвестиції в сільськогосподарські дорадчі служби можуть значно покращити продовольчу безпеку, допомагаючи фермерам запроваджувати нові технології та методи, які підвищують продуктивність і зменшують втрати після збору врожаю (ФАО, 2021). Крім того, цифрові інструменти, такі як мобільні програми та онлайн-платформи, можуть відігравати вирішальну роль у передачі сільськогосподарських знань у віддалені та недостатньо забезпечені громади, надаючи фермерам інформацію в режимі реального часу про погодні умови, ринкові ціни та стратегії боротьби зі шкідниками.

Освіта також відіграє вирішальну роль у вирішенні харчових аспектів продовольчої безпеки. Недоїдання є результатом не лише недостатньої

кількості їжі, а й неправильного вибору дієти та відсутності знань про правильне харчування. Кампанії громадського здоров'я та освітні програми з питань харчування можуть допомогти підвищити обізнаність про важливість збалансованої дієти та заохотити споживання різноманітної та поживної їжі. У країнах із високим рівнем недоїдання, таких як Індія та деякі частини Африки, інтеграція освіти з питань харчування в шкільні навчальні програми та програми охорони здоров'я в громаді може мати значний вплив на покращення продовольчої безпеки та результатів у сфері охорони здоров'я (IFPRI, 2021).

Важливість місцевих рішень і продовольчого суверенітету

Хоча глобальне співробітництво та міжнародна торгівля є важливими для вирішення проблем продовольчої безпеки, не менш важливо визнавати цінність місцевих рішень і продовольчого суверенітету. Продовольчий суверенітет, концепція, яку відстоюють такі організації, як La Via Campesina, наголошує на праві людей визначати власні продовольчі та сільськогосподарські системи та віддавати пріоритет місцевому виробництву продуктів харчування над залежністю від глобальних ринків (Patel, 2009). Цей підхід кидає виклик домінуванню індустріального сільського господарства та корпоративного контролю над продовольчими системами, виступаючи за дрібномасштабні практики сталого землеробства, які відповідають потребам місцевих громад.

Місцеві продовольчі системи, які віддають перевагу виробництву та споживанню продуктів харчування, вирощених на місцевому рівні, можуть відігравати вирішальну роль у зміцненні продовольчої безпеки, особливо в часи нестабільності глобального ринку або збоїв у ланцюжках поставок. Пандемія COVID-19, наприклад, підкреслила вразливість глобальних ланцюгів постачання продовольства та важливість створення стійких місцевих продовольчих систем, здатних протистояти потрясінням. У багатьох регіонах місцеві фермерські ринки, програми сільського господарства, що підтримується громадою (CSA), та ініціативи міського сільського господарства забезпечували

необхідне постачання продуктів харчування для громад, коли глобальні ланцюжки поставок були порушені [40].

Інвестиції в місцеві продовольчі системи також можуть зменшити харчові відходи та покращити екологічну стійкість. За даними ФАО, приблизно одна третина всієї їжі, виробленої в усьому світі, втрачається або витрачається, причому значні втрати відбуваються на етапах після збору врожаю та розподілу, особливо в країнах з низьким рівнем доходу (ФАО, 2020). Зміцнення місцевих продовольчих систем може допомогти зменшити ці втрати за рахунок скорочення ланцюгів постачання та покращення інфраструктури для зберігання, обробки та транспортування харчових продуктів.

Крім того, просування агроєкології та сталого ведення сільського господарства на місцевому рівні може підвищити стійкість харчових систем до зміни клімату та зменшити їхній вплив на навколишнє середовище. Агроєкологія, яка поєднує знання традиційного землеробства з сучасними науковими принципами, наголошує на біорізноманітті, здоров'ї ґрунту та екосистемних послугах. Дослідження показали, що агроєкологічні методи можуть підвищити врожайність, покращити родючість ґрунту та підвищити стійкість фермерів до мінливості клімату, що робить їх ключовим компонентом стратегій сталої продовольчої безпеки [34].

Можливості вплинути на світову продовольчу безпеку численні та багатогранні, починаючи від технологічних інновацій і політичних реформ до освіти, торгівлі та місцевих продовольчих систем. Досягнення глобальної продовольчої безпеки вимагатиме комплексного та скоординованого підходу, який усуває основні причини голоду та недоїдання, сприяє сталим сільськогосподарським практикам і забезпечує справедливий доступ до їжі для всіх.

Технологічні досягнення, такі як генетично модифіковані культури, точне землеробство та альтернативні білки, пропонують значний потенціал для

збільшення виробництва продуктів харчування та зменшення впливу сільського господарства на навколишнє середовище. Однак ці інновації мають бути доповнені політичними реформами, спрямованими на усунення нерівності в глобальних продовольчих системах, таких як сільськогосподарські субсидії та торговельні бар'єри, а також довгостроковими інвестиціями в розвиток сільського господарства та програми соціального захисту.

Глобальна торгівля відіграє життєво важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, але нею потрібно ретельно керувати, щоб запобігти нестабільності ринку та забезпечити справедливий розподіл їжі. Зміна клімату є серйозною проблемою для продовольчої безпеки, і зусилля щодо пом'якшення її впливу мають бути зосереджені як на адаптації, так і на стратегіях скорочення викидів.

Зміцнення глобального управління та сприяння співпраці між урядами, приватним сектором і громадянським суспільством буде важливим для вирішення складних і взаємопов'язаних проблем продовольчої безпеки. У той же час слід заохочувати місцеві рішення та продовольчий суверенітет для створення стійких і стійких продовольчих систем, здатних протистояти потрясінням і задовольняти потреби громад.

Зрештою, продовольча безпека полягає не лише у виробництві більшої кількості їжі; йдеться про те, щоб усі люди мали доступ до поживної та достатньої кількості їжі, незалежно від місця проживання чи економічного становища. Усуваючи структурну нерівність, яка увічнює голод, і сприяючи сталим практикам, міжнародна спільнота може досягти значного прогресу на шляху досягнення глобальної продовольчої безпеки для всіх.

3.2. Умови та перспективи подолання наслідків продовольчої кризи

Подолання наслідків продовольчої кризи вимагає комплексного підходу, що охоплює кілька важливих аспектів, зокрема міжнародну співпрацю, інновації, вирішення кліматичних проблем та підтримку місцевих продовольчих систем. Глобальні виклики, такі як зміна клімату, політичні конфлікти та економічна нестабільність, значно ускладнюють забезпечення продовольчої безпеки. Для ефективного подолання наслідків цієї кризи потрібно впроваджувати рішення, які спрямовані на усунення як короткострокових, так і довгострокових проблем.

Один із ключових аспектів успішного подолання кризи – міжнародна співпраця, зокрема міждержавні зусилля, спрямовані на забезпечення рівного доступу до продовольства та стабільних поставок. Міжнародні організації, такі як Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO) та Всесвітня продовольча програма (WFP), вже активно працюють над підтримкою вразливих країн і запровадженням механізмів швидкого реагування на продовольчі кризи. Наприклад, WFP постачає допомогу країнам Африки, які потерпають від комбінації політичних конфліктів і кліматичних змін (WFP, 2022). Водночас FAO розробляє програми підтримки малих фермерських господарств у країнах, що розвиваються, щоб зменшити їхню залежність від імпорту продовольства [40].

Важливим елементом подолання продовольчої кризи є інвестиції в інфраструктуру сільського господарства, що дозволяє підвищити ефективність виробництва, зберігання та транспортування продовольства. У багатьох країнах, що розвиваються, слабка інфраструктура є значною перешкодою для забезпечення продовольчої безпеки. Підвищення врожайності та впровадження інноваційних методів зберігання врожаю є важливими заходами для запобігання значним втратам продовольства після збору урожаю. За даними

FAO, близько 30% усієї вирощеної продукції втрачається через недостатню інфраструктуру, особливо в країнах Африки [40]. Інвестиції у розвиток зрошувальних систем, поліпшення транспортної інфраструктури та впровадження агротехнологій можуть значно знизити ці втрати, підвищивши тим самим рівень продовольчої безпеки.

Крім того, важливим кроком у подоланні продовольчої кризи є реформи у сфері земельних відносин. У багатьох країнах, що розвиваються, доступ до земельних ресурсів є обмеженим, особливо для малих фермерів та жінок, які часто стикаються з дискримінацією у доступі до землі та кредитів. Нерівномірний розподіл земель є спадком колоніальної епохи та сприяє поглибленню продовольчої кризи. Реформа у сфері земельних відносин, яка передбачає забезпечення рівного доступу до земельних ресурсів, кредитів та освітніх програм для фермерів, може значно покращити продовольчу безпеку. Як свідчать дослідження, реформи в країнах Африки на південь від Сахари, спрямовані на поліпшення земельних прав, сприяли підвищенню врожайності на 10-15% (Deininger et al., 2017).

Інший важливий аспект вирішення продовольчої кризи – це вирішення питання гендерної нерівності. У багатьох регіонах світу жінки складають більшість робочої сили в сільському господарстві, але часто стикаються з обмеженим доступом до ресурсів, таких як земля, кредити та освіта. За оцінками FAO, якщо жінки мали б доступ до тих самих ресурсів, що й чоловіки, загальний рівень сільськогосподарського виробництва в країнах, що розвиваються, міг би зрости на 20-30%, що суттєво знизило б рівень голоду [40].

Варто також звернути увагу на те, як зміни клімату впливають на продовольчу кризу та які заходи необхідні для адаптації сільського господарства до нових умов. Зміна клімату вже призводить до збільшення частоти екстремальних погодних умов, таких як посухи, повені та урагани, що негативно впливає на врожайність у багатьох регіонах світу. Міжнародна

спільнота повинна активно впроваджувати адаптаційні заходи, зокрема інвестувати у розвиток нових сортів рослин, стійких до змін клімату, покращувати системи зрошування та розвивати стійкі сільськогосподарські практики. Паризька угода та інші міжнародні кліматичні ініціативи мають вирішальне значення для пом'якшення негативних наслідків зміни клімату, які вже впливають на продовольчу безпеку у всьому світі (IPCC, 2022).

Важливу роль у вирішенні продовольчої кризи відіграє також розвиток локальних продовольчих систем. Як показала пандемія COVID-19, глобальні продовольчі ланцюги поставок є вразливими до зовнішніх потрясінь, таких як пандемії або війни. У багатьох країнах було виявлено, що локальні системи виробництва продовольства, включаючи фермерські ринки та кооперативи, можуть відігравати важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки у кризових ситуаціях. Відповідно, інвестиції у розвиток локальних систем та підтримка продовольчого суверенітету можуть стати одним із ключових інструментів для подолання продовольчих криз у майбутньому.

Продовольча криза, викликана сукупністю глобальних факторів, таких як пандемія COVID-19, війна в Україні та кліматичні зміни, значно підкреслила важливість реформ у глобальній системі торгівлі продовольством. Ця криза відкрила глибокі структурні проблеми у міжнародній торгівлі, які зберігають нерівність між країнами, що розвиваються, та розвиненими економіками. Для забезпечення продовольчої безпеки, особливо в умовах зростаючих глобальних ризиків, необхідні системні зміни, зокрема усунення тарифних та нетарифних бар'єрів, які перешкоджають доступу до міжнародних ринків для багатьох країн.

Усунення таких бар'єрів є ключовим для збільшення доступу до продовольства та сприяння розвитку національних економік. Наприклад, багато країн Африки та Південно-Східної Азії стикаються з обмеженнями, які знижують їхню конкурентоспроможність на глобальних ринках продовольства.

Тарифні бар'єри включають митні збори на експорт та імпорт сільськогосподарської продукції, які збільшують вартість продовольства для кінцевих споживачів та зменшують доходи виробників. Крім того, нетарифні бар'єри, такі як складні адміністративні процедури, ліцензування та сертифікація, можуть ускладнити та уповільнити процес торгівлі. У багатьох випадках ці бар'єри є несправедливими для країн, що розвиваються, оскільки вони потребують додаткових ресурсів для дотримання міжнародних стандартів, що недоступні для малих фермерів і виробників.

Одним із ключових викликів є забезпечення безперешкодного експорту та імпорту продовольства. Як свідчить історія глобальних криз, зокрема економічних спадів чи регіональних конфліктів, обмеження торгівлі можуть мати катастрофічні наслідки для доступу до продовольства в багатьох країнах. У періоди криз, коли глобальні ланцюги постачання порушуються, країни, які залежать від імпорту продовольства, можуть зіткнутися з дефіцитом, що посилює голод та економічні труднощі. Це стало особливо очевидним під час пандемії COVID-19, коли глобальні ланцюги постачання були значно порушені, а країни з менш розвинутою внутрішньою інфраструктурою зіткнулися з серйозними проблемами в доступі до продовольства.

Спрощення міжнародної торгівлі продовольством є важливою умовою для вирішення проблеми глобального голоду. Це передбачає не лише зменшення тарифних і нетарифних бар'єрів, але й сприяння розвитку інфраструктури для полегшення експорту й імпорту. Забезпечення ефективної транспортної інфраструктури, розвиток логістичних систем, а також впровадження нових технологій у сільському господарстві можуть значно покращити можливості країн, що розвиваються, ефективно використовувати свої ресурси та брати активну участь у міжнародній торгівлі. Наприклад, у багатьох країнах Африки наявність лише кількох портів і погані дороги призводять до значних втрат врожаю та підвищення вартості експорту

продовольства. Інвестиції в інфраструктуру можуть зменшити ці втрати та забезпечити більш ефективний доступ до міжнародних ринків [40].

Крім того, важливим аспектом є розвиток міжнародних торговельних угод, які сприяють більш справедливій і стабільній системі постачання продовольства. Такі угоди можуть сприяти зменшенню торговельних бар'єрів і забезпеченню рівних умов для всіх учасників ринку. Наприклад, угоди про вільну торгівлю можуть стимулювати зростання експорту сільськогосподарської продукції та забезпечити стабільний доступ до продовольства для країн, що мають обмежені ресурси для його виробництва.

Одним із прикладів таких угод є Угода про сприяння торгівлі (TFA), прийнята під егідою Світової організації торгівлі (СОТ). Ця угода спрямована на спрощення митних процедур, зменшення бюрократичних перешкод і скорочення часу та витрат на переміщення товарів через кордони. Угоди на кшталт TFA можуть значно сприяти підвищенню ефективності торгівлі продовольством і зменшенню його вартості на світових ринках, що, в свою чергу, позитивно вплине на глобальну продовольчу безпеку (WTO, 2020).

Проте важливо розуміти, що спрощення міжнародної торгівлі має також враховувати необхідність захисту місцевих виробників і сільськогосподарських галузей. Розвинені країни, зокрема ЄС і США, часто впроваджують захисні заходи для своїх фермерів, які надають їм конкурентні переваги на світовому ринку. Це може призвести до нерівноправної конкуренції та витіснення з ринку країн, що розвиваються. Тому важливо розробляти торговельні угоди таким чином, щоб вони не тільки сприяли зменшенню бар'єрів, але й забезпечували підтримку місцевих фермерів у країнах, що розвиваються. Це можна досягти через спеціальні програми технічної допомоги та навчання для фермерів, щоб допомогти їм адаптуватися до міжнародних стандартів та підвищити свою продуктивність.

За дослідженнями Світового банку, країни, які брали активну участь у міжнародній торгівлі, мали більше можливостей забезпечити своїх громадян продовольством у періоди криз. Наприклад, Південна Корея та Японія, які значною мірою залежать від імпорту продовольства, змогли уникнути серйозних продовольчих криз завдяки своїй інтеграції у світову торговельну систему та створенню стратегічних резервів продовольства (World Bank, 2021). Цей досвід підкреслює важливість створення ефективних механізмів торгівлі продовольством та розробки політик, які враховують потреби як імпортерів, так і експортерів продовольства.

Усунення тарифних і нетарифних бар'єрів, сприяння розвитку міжнародної торгівлі продовольством і створення більш справедливих умов для участі країн, що розвиваються, у глобальній продовольчій системі є важливими умовами для вирішення проблеми голоду у світі. Глобалізація відкриває нові можливості для країн, що розвиваються, але водночас вимагає системних змін для забезпечення рівного доступу до ринків та стабільних умов для виробництва та постачання продовольства.

Подолання наслідків продовольчої кризи вимагає міжнародної співпраці, інвестицій в інфраструктуру, вирішення проблеми гендерної нерівності, адаптації до змін клімату та розвитку локальних продовольчих систем. Реалізація цих заходів дозволить зменшити вразливість глобальної продовольчої системи до зовнішніх потрясінь і забезпечити стабільність у постачанні продуктів харчування на глобальному рівні.

Інновації відіграють вирішальну роль у покращенні продовольчої безпеки на глобальному рівні, оскільки вони можуть сприяти збільшенню продуктивності сільськогосподарських систем, покращенню зберігання та розподілу продовольства, а також адаптації до зміни клімату. Існує кілька ключових інноваційних напрямків, які можуть значно покращити продовольчу безпеку в світі.

Застосування сучасних технологій у сільському господарстві є одним із найперспективніших напрямів для підвищення продуктивності. Діджиталізація сільського господарства через використання технологій "інтернету речей" (IoT), штучного інтелекту (ШІ) та дронів дозволяє фермерам більш ефективно моніторити стан посівів, управляти ресурсами та приймати більш точні рішення. За допомогою дронів та супутникових знімків фермери можуть отримувати інформацію про стан ґрунтів, рівень вологи, потребу в добривах або загрозу захворювань на ранніх стадіях. Впровадження таких технологій дозволяє зменшити витрати на ресурси та збільшити врожайність.

Успішні приклади таких технологій включають платформу Precision Agriculture, яка дозволяє фермерам аналізувати дані та приймати рішення щодо вирощування культур на основі детальної інформації про кліматичні умови, склад ґрунту та вологість. Крім того, платформи для автоматизації сільськогосподарських процесів, як-от FarmLogs, дозволяють фермерам контролювати та оптимізувати використання ресурсів на фермах.

Біотехнології також є важливим елементом інновацій у сільському господарстві, які можуть покращити продовольчу безпеку. Одним із найвідоміших прикладів є генетично модифіковані організми (ГМО), які використовуються для підвищення стійкості культур до шкідників, захворювань і змін клімату. ГМО дозволяють збільшити врожайність та забезпечити стабільніший доступ до продовольства у регіонах, які страждають від екстремальних погодних умов.

Наприклад, такі країни, як Аргентина та Бразилія, активно використовують генетично модифіковані культури для підвищення врожайності сої, кукурудзи та інших основних продуктів харчування. Це допомагає їм не тільки збільшити обсяги продовольства для власного населення, а й експортувати його до інших країн [40].

Вертикальне фермерство є інноваційною сільськогосподарською практикою, яка дозволяє вирощувати продукти на невеликих площах за допомогою багатоярусних систем, часто у міських умовах. Це дозволяє використовувати менше земельних ресурсів та води, а також скорочувати витрати на транспортування продовольства. Завдяки вертикальним фермам можна вирощувати свіжі продукти у міських районах, знижуючи залежність від імпорту продовольства та сприяючи стійкості міських громад.

Вертикальні ферми, такі як AeroFarms у США, використовують аеропонні технології для вирощування рослин без ґрунту, використовуючи до 95% менше води, ніж традиційні методи. Це дозволяє ефективно використовувати обмежені ресурси та забезпечувати продовольчу безпеку в умовах урбанізації [11]

Зростання населення планети та збільшення попиту на білкові продукти створюють серйозні виклики для традиційних систем тваринництва, які споживають велику кількість ресурсів. Одним із рішень є розвиток альтернативних джерел білка, таких як рослинні замітники м'яса, штучне м'ясо та інсектний білок.

Компанії, такі як Impossible Foods та Beyond Meat, вже розробили рослинні альтернативи м'ясу, які мають подібний смак та текстуру до звичайного м'яса, але при цьому потребують менше води, землі та виробляють менше парникових газів. Це може допомогти знизити навантаження на екосистеми та сприяти більш стійкій системі виробництва продуктів харчування [19].

Інший інноваційний підхід полягає у виробництві штучного м'яса в лабораторіях. Такі технології дозволяють вирощувати м'ясо з клітин тварин без необхідності вирощувати самих тварин. Це не тільки зменшує вплив тваринництва на навколишнє середовище, але й може забезпечити доступ до білкових продуктів у регіонах із недостатніми ресурсами для традиційного тваринництва.

Інновації у зберіганні та транспортуванні продовольства також мають вирішальне значення для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Значна частина продовольства втрачається через неналежні умови зберігання та транспортування, особливо у країнах, що розвиваються. Використання новітніх технологій, таких як інтелектуальні системи зберігання, холодильні ланцюги та безпечні упаковки, може зменшити ці втрати.

Одним із таких рішень є технологія ColdHubs, яка пропонує холодильні камери на сонячних батареях для зберігання продуктів у віддалених районах. Це дозволяє зберігати продукти довше, що знижує втрати після збору врожаю та покращує доступ до свіжого продовольства у регіонах із низьким рівнем електрифікації.

Інновації, спрямовані на пом'якшення впливу зміни клімату на сільське господарство, мають вирішальне значення для забезпечення продовольчої безпеки. Це включає впровадження стійких практик землеробства, таких як агролісництво, збереження вологи у ґрунтах, використання біодобрив та вирощування кліматично стійких культур.

Наприклад, дослідження показують, що впровадження стійких агротехнологій, таких як консерваційне землеробство, дозволяє зменшити ерозію ґрунту, покращити його родючість та підвищити стійкість до посух і повеней [40]. Це особливо важливо у країнах, які стикаються з екстремальними кліматичними умовами, такими як Африка на південь від Сахари та Південно-Східна Азія.

Інновації у сільському господарстві, продовольчій логістиці та харчовій промисловості є критично важливими для вирішення проблем продовольчої безпеки у світі. Від діджиталізації сільського господарства до розвитку альтернативних джерел білка та стійких методів землеробства — усі ці технологічні рішення мають потенціал значно підвищити ефективність виробництва, зберігання та розподілу продовольства. Продовольча безпека

більше не може залежати лише від традиційних методів, і впровадження нових інновацій має стати ключовим фактором забезпечення стабільного доступу до їжі для зростаючого населення планети.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі ми розглянули основні виклики, з якими стикається глобальна продовольча система на сучасному етапі. В умовах зростаючої популяції, зміни клімату, конфліктів і нерівного доступу до ресурсів, питання продовольчої безпеки набуває дедалі більшої актуальності. Сучасний світовий порядок зіткнувся з низкою проблем, серед яких особливу увагу слід звернути на кліматичні зміни, зростання кількості конфліктів, погіршення стану природних ресурсів і зростаючу нерівність у доступі до продовольства.

Кліматичні зміни призводять до екстремальних погодних умов, які суттєво впливають на врожайність і доступ до водних ресурсів у багатьох регіонах світу. Країни Африки, Південно-Східної Азії та Латинської Америки опинилися на передовій лінії боротьби зі зміною клімату, стикаючись з частими засухами, повеннями та підвищенням температури. Це значно впливає на врожайність, особливо у випадку традиційних методів сільського господарства.

Окрім того, конфлікти, як внутрішні, так і міжнародні, є одним із ключових факторів, що призводять до продовольчих криз. Війна в Україні, яка є важливим постачальником зерна та інших продуктів харчування на світовому ринку, стала яскравим прикладом того, як локальні конфлікти можуть мати глобальні наслідки, порушуючи ланцюги постачання продовольства і загострюючи проблему голоду в уразливих регіонах.

Нерівність у доступі до продовольства також посилюється економічними розривами між країнами. Низький рівень розвитку інфраструктури, обмежений

доступ до сучасних технологій і бідність у країнах, що розвиваються, призводять до неможливості забезпечити продовольчу безпеку на національному рівні. Водночас, розвинені країни мають значно більше можливостей для захисту свого населення від продовольчих криз.

Отже, вирішення глобальних проблем продовольчої безпеки потребує комплексного підходу. З одного боку, необхідно активізувати міжнародне співробітництво для боротьби зі зміною клімату, а з іншого – сприяти розвитку стійких сільськогосподарських систем і впровадженню інновацій у продовольчій сфері. Лише через поєднання технологічних рішень, реформ у міжнародній торгівлі та підвищення стійкості до кліматичних ризиків можна досягти стабільного доступу до продовольства для всіх верств населення.

ВИСНОВКИ

Російсько-українська війна стала одним із найважливіших викликів для українського аграрного сектору та глобальної продовольчої безпеки. Україна, будучи одним із ключових постачальників зернових та олійних культур на світові ринки, опинилася в умовах значного тиску, що було викликано не лише військовими діями, але й руйнуванням інфраструктури, блокадою портів та загальним погіршенням економічних умов. Вплив цієї війни виходить далеко за межі України, зачіпаючи продовольчу стабільність в усьому світі, особливо в країнах, які залежні від українського експорту.

Продовольча криза, викликана війною, загострила існуючі проблеми на міжнародних ринках, особливо в регіонах, що залежать від імпорту продуктів харчування з України, таких як країни Африки, Близького Сходу та Південно-Східної Азії. Блокада українських портів на Чорному морі значно ускладнила експорт зернових та інших товарів, що призвело до суттєвого підвищення цін на продовольство у всьому світі. Це стало особливо критичним для країн, де продовольча безпека вже перебувала під загрозою через кліматичні зміни та інші економічні труднощі. Таким чином, війна в Україні не лише зруйнувала економічну стабільність усередині країни, а й спричинила ланцюгову реакцію на глобальному рівні, впливаючи на світовий ринок продовольства.

Українські аграрії стикнулися з безпрецедентними викликами. Військові дії, зокрема мінування та обстріли, призвели до значних втрат сільськогосподарських земель та виробничих потужностей. Окрім фізичних руйнувань, війна значно ускладнила процес вирощування та збору врожаю, оскільки аграрії були змушені працювати в умовах постійної небезпеки та обмежених ресурсів. Більшість регіонів, що традиційно займалися виробництвом сільськогосподарської продукції, зазнали серйозних втрат через окупацію та руйнування інфраструктури, включаючи склади, елеватори,

техніку та логістичні шляхи. Наприклад, у Херсонській, Миколаївській та Запорізькій областях, які є ключовими аграрними регіонами України, війна призвела до суттєвого зниження врожайності через неможливість повноцінно обробляти землю.

Однак, найбільш відчутною проблемою стало порушення логістичних ланцюгів експорту. Зокрема, блокада Чорного моря та руйнування морських портів значно обмежили можливості України експортувати свою продукцію. Це стало ключовим фактором загострення глобальної продовольчої кризи. До війни Україна експортувала значну частину свого врожаю через порти Одеси та Миколаєва, які забезпечували стабільний вихід українського зерна на світові ринки. Блокада цих портів призвела до накопичення мільйонів тонн зернових на українських складах, що суттєво вплинуло на світові ціни на продукти харчування. З огляду на те, що багато країн Африки та Близького Сходу залежать від українського зерна, це призвело до зростання загрози голоду в цих регіонах.

Міжнародна спільнота намагалася відреагувати на ці виклики, вводячи різноманітні санкції проти Росії та надаючи підтримку Україні. Одним із найважливіших аспектів цієї підтримки стало укладання "зернової угоди", яка дозволила частково відновити експорт українського зерна через Чорне море. Ця угода стала ключовим кроком у відновленні стабільності на продовольчих ринках, але вона не вирішила всіх проблем. Логістичні труднощі та руйнування інфраструктури залишаються серйозною перешкодою для повноцінного експорту продукції.

Крім того, важливо підкреслити, що підтримка міжнародних організацій, таких як ООН, Всесвітня продовольча програма (WFP), Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (FAO), зіграла значну роль у спробах стабілізувати ситуацію. Ці організації сприяли гуманітарній допомозі та наданню ресурсів для підтримки населення, яке постраждало від продовольчої

кризи, що виникла внаслідок війни. Водночас фінансова допомога з боку міжнародних партнерів, зокрема країн ЄС та США, дозволила Україні частково компенсувати втрати в аграрному секторі та продовжувати вирощування і збір врожаю.

Однак, не зважаючи на ці зусилля, довгострокові перспективи українського аграрного сектору залишаються під загрозою. Навіть після завершення війни країна стикатиметься з необхідністю відновлення інфраструктури, розмінування сільськогосподарських земель та відновлення виробничих потужностей. Ці виклики вимагатимуть значних інвестицій та тривалого часу на відновлення. При цьому міжнародна спільнота має відігравати ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи фінансову, технічну та гуманітарну допомогу Україні на етапі післявоєнного відновлення.

Одним із ключових висновків цього розділу є те, що російсько-українська війна стала не лише національною кризою для України, але й глобальною продовольчою катастрофою, яка вимагає скоординованих дій з боку всього міжнародного співтовариства. Продовольча безпека світу опинилася під загрозою через руйнування однієї з найважливіших ланок глобальної продовольчої системи – українського аграрного сектора. Це підкреслює важливість міжнародної співпраці та необхідність забезпечення довгострокової підтримки для України як ключового гравця на світовому ринку продовольства.

Водночас, українські аграрії, попри всі труднощі, демонструють стійкість та здатність адаптуватися до нових викликів. Упровадження нових технологій, розвиток альтернативних експортних маршрутів та підтримка з боку міжнародних партнерів допоможуть Україні відновити аграрний сектор та забезпечити стабільний доступ до продовольства як для внутрішнього ринку, так і для міжнародних ринків. Однак, для досягнення цієї мети необхідно продовжувати активну роботу над створенням сприятливих умов для розвитку сільського господарства в умовах воєнного та поствоєнного періоду.

Війна в Україні стала серйозним випробуванням для українського аграрного сектору, але вона також показала важливість міжнародної солідарності та співпраці. Майбутнє українського сільського господарства значною мірою залежить від того, як швидко країна зможе відновити свої аграрні потужності та інтегруватися у глобальні продовольчі ринки після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллаєв Р.А. Правові аспекти застосування санкцій ЄС проти РФ та окремих осіб у зв'язку з діями, що підривають суверенітет та територіальну цілісність України. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. № 1(22). С.223-229.
2. UK, EU and US aviation industry sanctions. URL: <https://www.whitecase.com/publications/alert/uk-eu-and-us-aviation-industry-sanctions>
3. EASA's application of restrictive measures taken by the European Union in view of Russia's military attack on Ukraine. URL: <https://www.easa.europa.eu/the-agency/restrictive-measures-russia/notice-stakeholders>
4. Council Regulation (EU) 2022/328 of 25 February 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R0328&q id=1657020322824>
5. Overview of sanctions and related tools. An essential tool through which the EU can intervene where necessary to prevent conflict or respond to emerging or current crises. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/international-relations/restrictive-measures-sanctions/overview-sanctions-and-related-tools_en#whistleblower
6. Шнирков О.І. Принципи та інструменти економічних санкцій ЄС щодо третіх країн. International relations, part «Economic sciences». 2018 № 17. С.38-41. 7. The European economic and financial system: fostering openness, strength and resilience. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0032>

7. Restrictive measures (Sanctions) – Update of the EU Best Practices for the effective implementation of restrictive measures. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/international-relations/restrictive-measures-sanctions/overview-sanctions-and-related-tools_en#whistleblower

8. EU Sanctions Map. URL: www.sanctionsmap.eu/. 10. Document 52022PC0247. Proposal for a COUNCIL DECISION on adding the violation of Union restrictive measures to the areas of crime laid down in Article 83(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union. COM/2022/247 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:0247:FIN>

9. Луцький М. Г., Гусар О.А. Адміністративні неюрисдикційні провадження в діяльності суб'єктів цивільної авіації. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». К. : НАУ. 2022. № 2 (63). С.9-17.

10. Коломоєць Т. О. Адміністративний штраф: матеріальні і процесуально-правові характеристики (у порівнянні з кримінальними та цивільно-правовими штрафами). Право України. 1999. № 8. С. 90-92

11. Zurayk R. Pandemic and food security: A view from the Global. South. Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development. 2020. № 9(3). P. 17–21. URL: <https://doi.org/10.5304/jafscd.2020.093.01>

12. Кулеба Д. Україна зміцнює роль гаранта світової продовольчої безпеки. Офіц. сайт МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ukrayinazmicnyuye-rol-garanta-svitovoyi-prodovolchoyi-bezpeki>

13. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни: аналітичний огляд. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalnaprodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viyny>

14. Мостова А. Д. Стратегічне забезпечення продовольчої безпеки України. Харків : Вид-во «Точка». 2019. 311 с.

15. Бужанська М. В. Проблеми сфери продовольчої безпеки України в умовах пандемії коронавірусу. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Технічні науки. 2021. № 27. С. 40–46. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-tech/article/view/985/935>
16. Тютюнникова С. В., Скочко І. Ю. Продовольча безпека в умовах пандемії. Бізнесінформ. 2020. № 11. С. 69–75. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-11_0-pages-69_75.pdf
17. Сурілова О. О. Продовольча безпека в умовах пандемії. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2021. Т. 28. С. 117–123. URL: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i0.704>
18. Гуменний В. Д., Музика П. М. Стан продовольчої безпеки населення України на початку тисячоліття. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького. 2014. Т. 16. № 1(1). С. 134–150.
19. Вплив війни рф проти України на стан глобальної продовольчої безпеки. UkraineInvest. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/19-04-22/> 10. Global Report on Food Crises: acute food insecurity hits new highs: Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/newsroom/detail/global-report-on-food-crises-acute-food-insecurityhits-new-highs/en>
20. Колюбакін В. Україна й надалі залишається житницею світу. Урядовий кур'єр. 15.02.2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-j-nadalizalishayetsya-zhitniceyu-svitu/>
21. Напад на Україну суттєво позначиться на світовому ринку зерна – USDA. URL: <https://biz.censor.net/n3323645> 13. Голодомор 21-го століття. Як блокування морських портів загрожує Україні та світу: Офіц. сайт Мінагрополітики України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/golodomor-21-go-stolittya-yak-blokuvannyamorskih-portiv-zagrozhuye-ukrayini-ta-svitu>

22. Chrysopoulos P. How Economic Sanctions in Ancient Greece Backfired, Prolonging War [Електронний ресурс] / P. Chrysopoulos // GreekReporter.Com (blog). – 14 грудня 2022. – Режим доступу: <https://greekreporter.com>.
23. Brunt P. A. The Megarian Decree / P. A. Brunt // American Journal of Philology. – 1951. – Vol. 72, № 3. – P. 269. DOI: <https://doi.org/10.2307/292076>.
24. The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to the Peloponnesian War / Ed. by R. B. Strassler. – New York: Free Press, 1996. – XXII.
25. Haass R. N. Economic Sanctions: Too Much of a Bad Thing [Електронний ресурс] / R. N. Haass // Brookings. – 1 червня 1998. – Режим доступу: <https://www.brookings.edu>.
26. Hayes C. Chris Hayes on the Cost of Sanctions on Iraq [Електронний ресурс] / C. Hayes // In These Times. – 4 травня 2022. – Режим доступу: <https://inthesetimes.com>.
27. Lektzian D. J., Sprecher C. M. Sanctions, Signals, and Militarized Conflict / D. J. Lektzian, C. M. Sprecher // American Journal of Political Science. – 2007. – Vol. 51, № 2. – P. 415-431. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00259.x>.
28. Mulder N. The Sanctions Weapon / N. Mulder // Finance and Development. – June 2022. – P. 21.
29. Mulder N. The Sanctions Weapon / N. Mulder // Finance and Development. – June 2022. – P. 22.
30. Griswold D. Four Decades of Failure: The U.S. Embargo against Cuba [Електронний ресурс] / D. Griswold // James A. Baker III Institute Program, Cuba and the United States in the 21st Century. – 12 жовтня 2005. – Режим доступу: <https://bakerinstitute.org>; Marsh S. U.S. Trade Embargo Has Cost Cuba \$130 Billion, U.N. Says [Електронний ресурс] / S. Marsh // Reuters. – 8 травня 2018. – Режим доступу: <https://reuters.com>.

31. Pala T. The Effectiveness of Economic Sanctions: A Literature Review / T. Pala // NISPA-see Journal of Public Administration and Policy. – 2021. – Vol. 14, № 1. – P. 239. DOI: <https://doi.org/10.2478/nispa-2021-0009>.
32. Lowe C. Billionaire Russian Gas Trader Says U.S. Sanctions a Badge of Honor [Електронний ресурс] / C. Lowe // Reuters. – 12 квітня 2014. – Режим доступу: <https://reuters.com>.
33. Rojas J.-P. F. Russia Sanctions against 287 MPs Should Be Seen as 'Badge of Honour,' Says Boris Johnson [Електронний ресурс] / J.-P. F. Rojas // Sky News. – 27 квітня 2022. – Режим доступу: <https://news.sky.com>; Bradley D. Russia Puts Richard Edelman, Karine Jean-Pierre on Latest Sanction List [Електронний ресурс] / D. Bradley // PRWeek. – 11 листопада 2022. – Режим доступу: <https://prweek.com>.
34. Christie E. H. Sanctions after Crimea: Have They Worked? [Електронний ресурс] / E. H. Christie // NATO Review. – 13 липня 2015. – Режим доступу: <https://nato.int>.
35. Åslund A., Snegovaya M. The Impact of Western Sanctions on Russia and How They Can Be Made Even More Effective [Електронний ресурс] / A. Åslund, M. Snegovaya // Atlantic Council. – 2021. – Режим доступу: <https://atlanticcouncil.org>.
36. Bown C. P. Russia's War on Ukraine: A Sanctions Timeline [Електронний ресурс] / C. P. Bown // Peterson Institute for International Economics. – 17 серпня 2023. – Режим доступу: <https://piie.com>.
37. European Council. (2022). "Ukraine: EU leaders grant EU candidate status to Ukraine and Moldova." European Council.
38. CARE. The war in Ukraine is rationing Lebanon [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: <https://reliefweb.int/report/lebanon/war-ukraine-rationing-lebanon>

39. FAO & WFP. Myanmar | Agricultural livelihoods and food security in the context of COVID-19: Monitoring report – May 2021 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: <https://doi.org/10.4060/cb5218en>
40. FAO-GIEWS. Lebanon country brief [Электронный ресурс]. <https://www.fao.org/giews/countrybrief/country.jsp?code=LBN&lang=ru>
41. FEWS NET. Ukraine Targeted Analysis [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://fews.net/europe-and-eurasia/ukraine/targeted-analysis/april-2022> [
42. MRCS. Daily Situational update, 14 August 2021 [Офлайн ресурс]. – 2021.
43. HNO. Humanitarian Needs Overview 2022: Myanmar [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/mmr_humanitarian_needs_overview_2022.pdf [Дата звернения: 09.09.2024].
44. IMF. Recovery during a pandemic [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlookoctober-2021> [Дата звернения: 09.03.2022].
45. MRCS. Daily Situational update, 14 August 2021 [Офлайн ресурс]. – 2021. – Дата звернения: 23.03.2022.
46. ОСНА. Myanmar Humanitarian Update No. 13. 9 December 2021 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ОСНА%20Myanmar%20-%20Humanitarian%20Update%20No.13.pdf> [Дата звернения: 09.09.2024].
47. ОСНА. Lebanon Emergency Response Plan 2021–2022 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Lebanon_ERP_2021_2022_378M_Final.pdf [Дата звернения: 20.09.2024].

48. UNHCR. Myanmar Emergency Overview Map, March 2022 [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/220328%20Myanmar%20displacement%20overview.pdf> [Дата звернення: 17.09.2024].

49. World Bank. Lebanese Economic Monitor, Spring 2021: Lebanon Sinking (to the Top 3) [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35626> [Дата звернення: 20.09.2024].

50. World Bank. Lebanon's Crisis: Great Denial in the Deliberate Depression [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/01/24/lebanon-s-crisis-great-denial-in-the-deliberate-depression#:~:text=The%20LEM%20estimates%20real%20GDP,a%20list%20of%20193%20countries> [Дата звернення: 20.03.2022].

51. WFP. Lebanon: VAM update on food price and market trends, March 2021 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: [https://api.godocs.wfp.org/api/documents/WFP-0000126905/download/#:~:text=In%20February%202021%2C%20the%20food,2019%20\(194%20percent%20increase\)](https://api.godocs.wfp.org/api/documents/WFP-0000126905/download/#:~:text=In%20February%202021%2C%20the%20food,2019%20(194%20percent%20increase))

52. WFP. HungerMap: Global Insights and key trends, December 30, 2021 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: <https://hungermap.wfp.org/>

53. WFP. Lebanon m-VAM Vulnerability and Food Security Assessment, March–April 2021, published June 2021 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000129566/download/>

54. WFP. RAM Retail/Supply Chain Unit Lebanon – Presentation to the Food Security Sector Working Group, 14 December 2021 [Офлайн ресурс]. – 2021.

–

55. WFP. Myanmar rCARI results, August–September 2021 [Офлайн ресурс]. – 2021.

56. WFP & FAO. Hunger Hotspots. FAO-WFP early warnings on acute food insecurity: February to May 2022 outlook [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000136243/download/?_ga=2.61176879.2038882220.1646817953-1751791212.1630498176

57. Служба новин. Інфобук «Агробізнес України»: як війна вплинула на основні показники агросектору. *Куркуль – онлайн-асистент фермера*. URL: <https://kurkul.com/news/35050-opublikovano-infografichniy-dovidnik-pro-vpliv-viyni-na-osnovni-pokazniki-agrosektoru> (дата звернення: 24.10.2024).

58. Втрати на \$40 млрд: як через війну страждає аграрний сектор України -. URL: <https://uga.ua/news/vtrati-na-40-mlrd-yak-cherez-vijnu-strazhdaye-agrarnij-sektor-ukrayini/> (дата звернення: 24.10.2024).

59. Рік війни в цифрах для агросектору. *УКАБ*. URL: https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/rik_viyni_v_tsifrakh_dlya_agrosektoru (дата звернення: 24.10.2024).